

NADER

DANKBAAR
GEREFORMEERD

#1

JAARGANG 29
JANUARI 2022

BEKEKEN

WOORD & WERELD MAGAZINE

Hoe lees je de Bijbel?

- Vol vertrouwen onderweg
- Waarom dopen?
- Het plezier van lezen

Redactioneel

Veel heil en zegen!

Dat willen we u wensen in dit eerste nummer van het nieuwe jaar.

Ook in 2022 willen we u dienen met voorlichting die aan het denken zet. Vrijmoedig denken vanuit het geheel van de Schriften die de Here ons heeft gegeven. En vanuit die Bijbel kijken we naar de wereld om ons heen. Naar de kerken waarin we geplaatst zijn.

Dan leer je zien waar heil en zegen te verwachten zijn.

En helaas, geregeld moet je waarschuwen voor onheil en heilloze wegen.

We beseffen dat we met dat waarschuwen nogal eens een impopulair geluid afgeven. Zelf zouden we ook vooral met u willen delen dat er vanuit een gereformeerde overtuiging zo vreselijk veel te genieten valt. Er is grote beloning in het dienen van de Here! Heil en zegen!

Aan waarschuwen ontkomen we echter niet. Ook in dit nummer gaan we daar weer mee voort.

Pieter Boonstra laat in zijn Actueel-artikel zien dat de nieuwere hermeneutiek zich in onze kerken tegenwoordig ook ongemaskerd presenteert.

En Gert van den Brink geeft zich moeite om aan de hand van 1 Korintiërs 11 (over de hoofdbedekking van de vrouw) te verkennen waar de grens ligt tussen de vrijheid van exegese en de gebondenheid van de nieuwe hermeneutiek.

Het goede komt van God, van zijn belovend spreken. Zie de rubrieken Schriftlicht en Getuigen vandaag in dit nummer.

Houvast bij de Here en zijn belovend spreken, dat is het heil, dat is de zegen die we nodig hebben. We hebben de zorgzame vleugels van de Almachtige nodig in het nieuwe jaar (Gert Kwakkel). Hij heeft zijn volk toch altijd beschermd?

Kees van Dijk

2 **REDACTIONEEL**
KEES VAN DIJK

3 **SCHRIFTLICHT**
Zalig die weet te wachten
HENK DROST

6 **ACTUEEL**
Nogmaals oude of nieuwe hermeneutiek
PIETER BOONSTRA

10 **THEMA**
Altijd leerling.
Irenaeus en de uitleg van de Bijbel
BART VAN EGMOND

15 **GEMEENTELEVEN**
Het beleggen van middagdiensten
PIETER NIEMEIJER

17 **WOORDWAARDE**
Een veilige vlucht
GERT KWAKKEL

21 **COLUMN**
Ondanks alles
GIJS ZOMER

22 **GETUIGEN VANDAAG**
Doop
PETER DROST

24 **HERMENEUTIEK**
Vrijheid van exegese of nieuwe hermeneutiek?
GERT VAN DEN BRINK

28 **ESSAY**
Waarom ik lees wat ik lees
BAUKE SELDENTHUIS

31 **GELEZEN**
Preek en aanbidding
KEES DE GROOT

35 **UIT ANDERE BLADEN**
Elkaar onderdanig
PERRY STORM

40 **GEDICHT**
Het troostconours. Luuk Gruwez
GERT SLINGS

*Nieuw licht
op een bijbelgedeelte*

BEELD
WIKIMEDIA

Zalig die weet te wachten

Zij allen zijn in geloof gestorven; wat hun beloofd was hebben ze geen werkelijkheid zien worden, ze hebben slechts een glimp ervan begroet, en ze zeiden van zichzelf dat zij op aarde leefden als vreemdelingen en gasten.

(Hebreeën 11:13)

Pieter Lastman, *Abram onderweg naar Kanaän*, 1614

Geloven is vertrouwen op Gods beloften. **God doet echt wat Hij belooft**

Abraham in een vreemd land

Door mijn werk zijn wij een paar keer in een situatie geweest dat we echt vreemdelingen waren. Wat beleef je dan? Het betekent onder andere dat je afhankelijk bent. Je kent de gewoonten en de taal (nog) niet als je in een ander land komt te wonen, zoals wij in Oekraïne. Je moet vragen of de mensen je willen helpen. En als je dat doet in je kromme taaltje, dan kunnen ze je vriendelijk vragen wat je bedoelt óf je wordt uitgekafferd. Je bent afhankelijk van mensen.

Abraham heeft dat sterk beleefd. Hij was gehoorzaam vertrokken naar een land dat hem totaal onbekend was. Aan Gods hand was Abraham

thuisgekomen in zijn nieuwe land – nou, ‘zijn’ nieuwe land?! Het was niet zijn land. Het werd niet zijn thuis. Hij bleef een vreemde. Abraham beleefde dat toen zijn Sara stierf. Toen zat hij meteen met het probleem dat hij geen graf had. Hij was een allochtoon. Hij moest naar de autochtonen om hen te vragen om een stukje grond voor een graf.

‘Ik woon maar als vreemdeling bij u. Geeft u mij hier een eigen graf, dan kan ik mijn overleden vrouw uitdragen en begraven.’¹

Vertrouwen leert je te wachten

God had hem een land beloofd en hij had nog geen stukje grond voor een graf. Wat deed dat met hem? Was dat geen afknapper? Verweet hij dat God niet?

Nee, in Hebrreeën 11 wordt getuigd van zijn geloof: ‘Door zijn geloof trok hij naar het land dat hem beloofd was maar hem nog niet toebehoorde. Samen met Isaak en Jakob, mede-erf-

genamen van de belofte, woonde hij daar in tenten omdat hij uitzag naar een stad met fundamenten, door God zelf ontworpen en gebouwd.’² Hier zie je de kracht van het geloof.

Geloven is vertrouwen op Gods beloften. God had hem een land beloofd. En God doet wat Hij belooft. Echt. Als dit land dus niet hun thuis is, dan zal God hun wel een andere plek geven, en als het nu nog niet zover is, dan zal Hij het straks wel doen. Zo zie je hoe vertrouwen op God je helpt om vol te houden, ook als niet meteen gebeurt wat God beloofde. Als je vertrouwt, ga je geen verwijten naar de hemel roepen, maar je houdt vast aan het feit dat God echt doet wat Hij belooft. En als het niet uitkomt, dan moet je dus – wachten.

Abrahams kinderen wachtten

God doet echt wat Hij belooft. Hij heeft op zijn tijd waargemaakt wat Hij Abraham had beloofd. Er kwamen nakomelingen, zo veel als zand aan de zee of sterren aan de hemel.³ Ontelbaar. Echte kinderen van Abraham zijn zij die geloven.⁴ Over hen spreekt de bijzondere tekst in vers 13.

Zij allen zijn in geloof gestorven; wat hun beloofd was hebben ze geen werkelijkheid zien worden, ze hebben slechts een glimp ervan begroet, en ze zeiden van zichzelf dat zij op aarde leefden als vreemdelingen en gasten.

NBV21

Er staat niet zoals in de rest van dit hoofdstuk ‘door het geloof’, maar ‘in het geloof’. Het zou nergens op slaan

Ze kregen de vervulling van de belofte niet, maar niet vanwege zwak of slecht geloof. **Nee, er is een andere reden: en die reden zijn wij**

als hier zou staan dat ze ‘door het geloof’ gestorven zijn. Dan lijkt het net alsof het geloof een soort virus is waaraan je kunt doodgaan. Nee, het gaat over mensen die ‘in het geloof’ zijn gestorven. Ze bleven God vertrouwen, ook al was in hun leven nog niet alles uitgekomen wat Hij hun beloofd had. Geloof zegt: ik blijf de Heer verwachten en hopen op zijn Woord.⁵ De gelovigen uit het Oude Testament hebben dat wat hun beloofd was, geen werkelijkheid zien worden.

Ze hebben Gods beloften (1) ‘vanuit de verte gezien’. Dat geeft mooi aan hoe het geloof begint. Je mag gaan zien. Gods belofte opent een nieuwe wereld. Je krijgt zicht op de eeuwigheid. Het is alsof je de schellen van de ogen vallen. Het lijkt of een gordijn weggeschoven wordt.

Ze kregen er zicht op en ze (2) geloofden. Dat is niet alleen dat je gaat zien wat God je belooft, maar dat je het ook als echt aanneemt, naar je toehaalt. Ze geloofden in Jezus, maar nog op afstand: Hij was voor hen de komende Messias. Ze keken ernaar uit. En ze werden er blij van.

Deze allen zijn in het geloof gestorven. Zij hebben de vervulling van de beloften niet verkregen, maar hebben die (1) vanuit de verte gezien en (2) geloofd en (3) begroet, en (4) zij hebben beleden dat zij vreemdelingen en bijwoners op de aarde waren.

Herziene Statenvertaling

Ze hebben – dat is het derde woord over hun geloof – die beloften (3) begroet, dat is: omhelsd. Geloven

houdt altijd iets van blijheid in, omdat je iedere keer opnieuw ontdekt hoe mooi het is. Als je geloof inzakt, mag je bidden om de kracht van de Heilige Geest dat je Jezus weer als nieuw zien mag en Hem weer om de hals gaat vliegen (zoals de Nederlandse Geloofsbelijdenis zo’n mooie omschrijving geeft van geloven⁶).

Ze waren op afstand al zo blij met Jezus. Het zingt door het Oude Testament: Hij komt, Hij komt. En al gebeurde het niet meteen, ze bleven wachten en uitkijken. Ze bleven op reis: (4) ‘Ze hebben beleden dat zij vreemdelingen en bijwoners op de aarde waren.’ Deze woorden komen uit Psalm 39.⁷ David noemt zich een *vreemdeling*, een asielzoeker. Hij is afhankelijk van God: ‘een vreemdeling bij U!’ En hij noemt zich ook *bijwoner*. Hij blijft niet. Hij reist door.

Ze wachtten – op jou en mij

Dit is een beschrijving van Gods kinderen in het oude verbond. Ze geloofden, maar hadden niet de vervulling van de beloften gezien. Was hun geloof niet goed genoeg? Doordat God hen hier noemt in dit hoofdstuk – de eregalerij van de gelovigen van het Oude Testament – laat Hij juist zien dat Hij positief over hun geloof is. Ze kregen – in Gods Woord – een goed getuigenis van God. Ze kregen de vervulling van de belofte niet, maar niet vanwege zwak of slecht geloof. Nee, er is een andere reden: en die reden zijn wij. Dat hoofdstuk over al

Gods helden uit het oude verbond eindigt met deze woorden: ‘Al deze mensen, die van oudsher om hun geloof geprezen worden, hebben de belofte niet in vervulling zien gaan omdat God voor ons iets beters had voorzien, en Hij hen niet zonder ons de volmaaktheid wilde laten bereiken.’⁸

Je zou wat hier bedoeld wordt, kunnen verduidelijken door Gods werk in de wereld te vergelijken met een trein die mensen oppikt uit heel de wereld en uit alle tijden om ze te brengen naar Gods stad, het nieuwe Jeruzalem. Geloven is dan dat je aan boord stapt van Gods trein, zoals ze zingen in een negrospiritual: ‘*Get on board, little children, get on board.*’ Gods trein rijdt door de geschiedenis. Abraham mocht instappen, David kwam aan boord, ze zijn gered, maar tijdens hun leven kwam de trein nog niet aan op zijn bestemming. De trein moest blijven rijden om nu te stoppen bij u, bij jou.

Stap je in of blijf je liever hier? ■

1 Gen. 23:4.

2 Heb. 11:9-10.

3 Heb. 11:12.

4 Rom. 9:6.

5 Ps. 130:3 ber.

6 Art. 22 NGB.

7 ‘Hoor mijn gebed, HEER, luister naar mijn hulpgeroep, wees niet doof voor mijn verdriet, want een vreemdeling ben ik, bij U te gast zoals ook mijn voorouders waren’ (Ps. 39:13).

8 Heb. 11:39-40.

Nogmaals oude of nieuwe hermeneutiek

Binnen het kerkverband van de GKv is de afgelopen jaren op allerlei manieren ontkend dat er sprake is van een andere manier van bijbellezen. Een duidelijk voorbeeld is de synode van Goes. Dat er nu ruimte geboden wordt aan vrouwelijke ambtsdragers zou niet het resultaat zijn van nieuwe hermeneutiek; er zou slechts sprake zijn van een gewijzigde uitleg, zo zeggen de Acta.¹

Het is moeilijk te beoordelen of dit een strategische zet is (immers, zo kun je het beter verkopen aan de kerkgangers) of dat dit gezegd is uit onwetendheid (het hermeneutische vraagstuk is zelfs voor predikanten ingewikkeld als je daarin niet hebt gespecialiseerd). Hoe het zij, de bezwaren tegen het besluit van Meppel 2017 werden ermee weggewimpeld en kerkgangers werden erdoor gerustgesteld.

De laatste tijd is er echter een ommezwaai zichtbaar. In recente publicaties wordt niet meer ontkend dat er sprake is van een andere manier van bijbellezen. Integendeel, 'oude hermeneutiek' wordt voorgesteld als afgedaan en 'nieuwe hermeneutiek' wordt naar voren geschoven als oplossing.

Oplossing 1

In een nummer van *Onderweg* over 'Samen de Bijbel verstaan' (jrg. 7, nr. 15, 13 nov.) brengt Fokke Pathuis het punt van de verstaanshorizon ter sprake. Hij zegt: 'In het dagelijks leven gaan we ervan uit dat we elkaar begrijpen, omdat we dezelfde taal spreken, van dezelfde vooronderstellingen uitgaan en een gemeenschappelijke leefwereld hebben: we delen elkaars verstaanshorizon. Bij teksten uit het verleden of andere culturen is die verstaanshorizon niet vanzelfsprekend.' Wat bedoelt hij precies? Dat wordt verderop in het artikel duidelijk. Eerst stelt Pathuis dat de historisch-kritische hermeneutiek van de Verlichting ons veel geleerd heeft: 'De nadruk op de historische, literaire en culturele inbedding van de bijbeltekst in de eigen tijd heeft veel informatie opgeleverd. Deze informatie kan ons helpen beter zicht te krijgen op de oorspronkelijke betekenis. Tegelijk hebben we daardoor meer besef gekregen van de historische en culturele afstand tussen toen en nu.' Vervolgens concludeert hij dat 'de historische, literaire en theologische bedoelingen zo met elkaar verbonden zijn dat een uitsluitend letterlijk-historische uitleg ("we moeten lezen wat er staat") niet meer verantwoord is.' Concreet betekent dit dat we 'de symbolische taal en het gebruik van mythologische elementen in het paradijsverhaal kunnen erkennen zonder te eisen dat ze als "zintuiglijk waarneembaar" verklaard moeten worden.'² Pathuis verdedigt de nieuwe hermeneutiek, zonder die te

benoemen. Hij vindt de oude hermeneutiek niet meer verantwoord en laat meteen zien waar de nieuwe je brengen kan: je hoeft het scheppingsverhaal en het verhaal van Adam en Eva niet meer op te vatten als echt gebeurd, maar meer als symbool of mythe.

Oplossing 2

Nog duidelijker is Bert Loonstra. In een brochure die hij schreef met het oog op de discussie binnen de CGK over met name de positie van vrouwen en homo's in de kerk verdedigt hij de nieuwe hermeneutiek.³ Hij stelt: 'De oude en nieuwe hermeneutiek vinden elkaar in de voorstelling van de organische inspiratie die verbonden is met de oude hermeneutiek en een opening biedt voor de nieuwe' (p. 31). Hoe zit dat? Organische inspiratie wil zeggen: God schakelde bij de totstandkoming van de Bijbel mensen in. Volgens Loonstra thematiseert de oude hermeneutiek 'niet of niet nadrukkelijk de cultuurhistorische kenmerken van de Bijbeltekst en nog minder de cultuurhistorische eigenaardigheden van de uitlegger' (p. 29). Aan de organische inspiratieleer moet de erkenning verbonden worden 'dat de Geest bij de totstandkoming van de Bijbel mensen inschakelde met heel hun vorming, hoe cultuurhistorisch beïnvloed die ook was'. Op deze manier lijkt nieuwe hermeneutiek onschuldig te zijn. Sterker: het ontkennen van de cultuurhistorische bepaaldheid van zowel de auteur als de lezer kan in de hand werken dat we onze eigen conclusies op basis van de Bijbel zomaar gaan vereenzelvigen met de wil van God. In het *ND* (12 nov. 2021) zegt Loonstra: 'Nu wordt er terecht gezegd dat de discussies binnen ons kerkverband (van de CGK) te maken hebben met de manier waarop je de Bijbel leest, maar daarna volgt nogal eens dat je niet gehoorzaamt aan de Schrift, als je de vrouw in het ambt accepteert. Ik wil in deze brochure laten zien dat het anders is, want iederéén leest de Bijbel met zijn eigen cultureel bepaalde bril. Dat is onvermijdelijk'.

Loonstra noemt de nieuwe hermeneutiek expliciet en wijst deze niet af, maar presenteert haar juist als een noodzakelijke correctie op de oude hermeneutiek.

Medicijn of virus?

In deze publicaties wordt dus niet meer ontkend dat er sprake is van een andere manier van bijbellezen, maar wordt dat

openlijk toegegeven. De nieuwe hermeneutiek wordt aangeprezen als medicijn. Ze behoedt je namelijk voor het gevaar dat je jouw mening op basis van de Bijbel vereenzelvt met de wil van God (Loonstra). Ze beschermt je tegen het onverantwoord letterlijk lezen van de bijbeltekst (Pathuis). Toch meen ik, zoals ik eerder schreef, dat de nieuwe hermeneutiek geen medicijn is, maar een virus dat bestreden moet worden.⁴ Tegen de beweringen van Pathuis en Loonstra wil ik drie argumenten inbrengen die dat duidelijk maken, vanuit de filosofie, de theologie en onze belijdenis.

Filosofie

Ik begin bij de filosofie. Misschien wat ingewikkeld, maar wel belangrijk, want de nieuwe hermeneutiek maakt gebruik van gedachten uit de moderne filosofie. In de filosofie wordt geprobeerd om de complexe werkelijkheid te verwoorden en door te dringen tot de kern. Er wordt onder andere nagedacht over wat er gebeurt wanneer je spreekt of schrijft. De nieuwe hermeneutiek (ook zoals die door Loonstra en Pathuis gepresenteerd wordt) neemt de filosofische gedachte over dat ons spreken en schrijven cultuurhistorisch bepaald zijn. Toegespitst op de Bijbel: de tekst is bepaald door de context van toen. Dat wat een auteur heeft opgeschreven, kunnen we daarom pas begrijpen wanneer we zijn situatie en zijn diepe intenties kennen. Maar er zijn ook filosofen die deze gedachte bekritisieren als eenzijdig en onjuist. Er is immers communicatie mogelijk tussen verschillende culturen in verschillende tijden. We kunnen een oude tekst lezen en begrijpen zonder dat we de precieze situatie en intentie van de auteur kennen. Hoe dat komt? Doordat taalgebruik ook een overstijgend element

- 1 Zie besluit 7 naar aanleiding van de revisieverzoeken man/vrouw en ambt, <https://lv-gs2020.nl/gkv/acta>.
- 2 Verderop in het nummer (p. 20) blijkt dat Gerry Bos in den lande de nieuwe hermeneutiek onderwijst. Voor een cursus bijbeluitleg neemt ze als uitgangspunt het hermeneutisch model zoals beschreven in het deputatenrapport *Samen dienen* uit 2017. Dat onderscheidt vier lagen in de bijbeltekst: schepping, gebroken realiteit, bevrijdend herstel en fundamentele vernieuwing. Dit model is gebaseerd op nieuw hermeneutisch gedachtegoed (zie: *Nader Bekeken*, jrg. 24 (2017), p. 38-46), met als gevolg dat het een schriftkritisch element bevat (zie: *Nader Bekeken*, jrg. 24 (2017), p. 122-128).
- 3 Bert Loonstra, *Hoe komt de kerk uit de crisis? Oproep om elkaar vast te houden en los te laten*, Buijten & Schipperheijn, Amsterdam, 2021.
- 4 'Oude of nieuwe hermeneutiek', in: *Nader Bekeken*, jrg. 24 (2017), p. 341-345.

in zich heeft. Als ik iets opschrijf, doe ik dat in een bepaalde tijd en situatie, maar tegelijk veruitwendig ik datgene wat ik wil zeggen en draag dat over. Datgene wat ik wil zeggen (de 'propositionele inhoud') kan begrepen worden. Begrijpen heeft vóór alles te maken met de propositionele inhoud van de tekst die door ons te kennen is. Dat is iets anders dan dat wij deze inhoud ten volle begrijpen, in de zin van 'kunnen meemaken', 'meevoelen' of 'doorgronden'. Dat hoeft niet altijd het geval te zijn.

Wat gebeurt er echter in de nieuwe hermeneutiek? Daar wordt gesteld dat een oude tekst pas betekenis heeft wanneer we in de huid kruipen van de auteur en nagaan wat hij toen dacht en op het oog had. Als we dat weten, kunnen we datgene wat hij zegt, overzetten naar onze tijd, zodat de boodschap in lijn is met wat hij toen bedoelde.⁵

Dit is een 'psychologiserende' opvatting van de hermeneutiek. Begrijpen wordt daarmee: 'de herkenning van de auteursintentie vanuit het standpunt van het oorspronkelijke publiek in de oorspronkelijke situatie waarin de taal gebruikt werd'.⁶ Een moeilijke zin, die zoiets wil zeggen als: begrijpen is herkennen wat de auteur wilde zeggen tegen het oorspronkelijke publiek in de context van toen.

En daarmee ligt een desastreuze consequentie op de loer. Want wie bepaalt wat precies tot die context behoort en wat niet? Per definitie is dat niet af te bakenen, het is enkel subjectief en voor iedereen anders. Het afbakenen van de oorspronkelijke context (wat behoort precies tot de situatie waarin de woorden zijn opgeschreven en wat was precies de bedoeling van de auteur?) is volgens postmoderne filosofen dan ook een vorm van machtsuitoefening.

Terecht vraagt Loonstra aandacht voor het gevaar dat wij onze conclusies op basis van de Bijbel vereenzelvigen met de wil van God. Echter, de nieuwe hermeneutiek is geen medicijn, maar brengt je alleen maar verder van huis. Ze verwijderd je van datgene wat de tekst zegt en doet je verzanden in het subjectieve drijfzand van jouw kijk op de situatie van toen en de intentie van de auteur. Het zijn dan jouw conclusies die de maatstaf vormen voor de uitleg.

Theologie

Ook vanuit de theologie is tegen de nieuwe hermeneutiek een belangrijk kritiekpunt in te brengen. Tegenover een mechanische inspiratieleer die de bijbelschrijvers als een soort typemachine voorstelde, moet inderdaad ingebracht wor-

den dat God mensen inschakelde. Deze mensen leefden in een bepaalde tijd en een bepaalde situatie. Dit stempelt hun schrijven. Maar dit betekent niet dat ze opgesloten waren in hun tijd en dat oude teksten voor onze tijd opnieuw vertaald en overgezet moeten worden. Daarmee doe je tekort aan het werk van de Geest. Petrus zegt dat de Here ervoor gezorgd heeft dat bijbelschrijvers soms dingen opschreven die ver boven hun tijd en situatie uitgingen, geheimen 'waarin zelfs engelen graag zouden doordringen' (1 Petr. 1:12). Anders gezegd: het is ongeoorloofd de horizon van de bijbelschrijver bij voorbaat te beperken tot de horizon van zijn tijd. Natuurlijk is het van belang om kennis te nemen van de context waarin de bijbelschrijvers leefden. Maar nooit kan de tekst vanwege de beperkte horizon van de schrijver iets anders gaan betekenen dan wat er geschreven staat.⁷

Terecht vraagt Pathuis aandacht voor het gevaar dat wij de Bijbel in alles letterlijk gaan lezen, als een soort encyclopedie of receptenboek. Het is belangrijk om teksten in de literaire context te bekijken en rekening te houden met het geheel van de Bijbel. Daarop heeft de oude hermeneutiek ook altijd gewezen. Maar dat is iets anders dan met behulp van de nieuwe hermeneutiek datgene wat geschreven staat, bij voorbaat te beperken tot de toenmalige situatie en tijd. Juist vanwege het feit dat mensen namens God hebben gesproken en daartoe gedreven werden door de Heilige Geest, is het *onverantwoord* om te zeggen dat lezen wat er staat *niet meer verantwoord* is.

Belijdenis

Ten slotte de belijdenis. Juist het feit dat bijbelschrijvers in dienst zijn genomen door de Geest maakt hun woorden op schrift tot heilige geschriften, zo belijden we in artikel 3 NGB. En daarin spreekt de belijdenis de Bijbel na. Deze heilige geschriften zijn voor ons opgeschreven om ons te onderwijzen (Rom. 15:4). Wij ontvangen al deze boeken als heilig en canoniek, ze zijn maatgevend voor ons geloof (NGB, art. 5). Niet ons begrip van het *waarom* bepaalt de maat, maar het *wat*: datgene wat geschreven staat. Het is niet voor niets dat Jezus, toen hij verzocht werd door de duivel, zich met nadruk hierop beriep (Mat. 4:4, 7 en 10). De nieuwe manier van bijbellezen (zoals die nu door Loonstra en Pathuis wordt verwoord) is niet te verenigen met wat we belijden over de Bijbel als Gods Woord. Nieuwe hermeneutiek brengt je in conflict met de duidelijke waarschuwing vanuit de Bijbel zelf dat het verboden is om aan het Woord van God iets toe te voegen of daarvan af te doen (NGB, art. 7).

Voorbeeld

Een bijbels voorbeeld kan dit verhelderen. Abraham kreeg op een dag de opdracht van God om Isaak te offeren (Gen. 22:2). In onze oren een absurde opdracht. Onze God vraagt toch geen kinderooffers? Vanuit deze gedachte zou je kunnen zeggen dat de opdracht niet duidelijk is of op zijn minst twijfelachtig. Zou God dit werkelijk bedoelen? Toch gaat Abraham zonder tegenspreken op weg. Hij is van plan om precies te doen wat God heeft gezegd. Voor hem was het ook onbegrijpelijk. Maar dat kwam niet in mindering op het Woord van God. De opdracht was voor geen misverstand vatbaar. De Hebreënschrijver tekent hierbij aan dat Abraham bij zichzelf heeft overwogen dat God bij machte is om zijn zoon uit de dood op te wekken (Heb. 11:19). Wat kunnen we hiervan leren? Kort gezegd: Abraham begreep niet het *waarom* van de opdracht die hij van God kreeg, maar wel *wat* God hem opdroeg.

Er zijn onderwerpen die in onze tijd schuren, zoals de vrouw in het ambt en het huwelijk, maar ook Adam en Eva als eerste – zintuiglijk waarneembaar – mensenpaar, en het is verleidelijk om dan de nieuwe hermeneutiek als medicijn te gebruiken. De nieuwe hermeneutiek focust op het waarom en ons antwoord daarop. Vanuit dat antwoord (wanneer wij begrijpen waarom iets gezegd is), kunnen we datgene wat gezegd wordt, veranderen. En daarmee wordt de Bijbel voor onze moderne oren enigszins acceptabel gemaakt. Hoe nobel dat streven ook is, dit medicijn deugt dus niet, om meer dan een reden.

Oude en nieuwe hermeneutiek staan diametraal tegenover elkaar. Maar belangrijker nog, met de nieuwe hermeneutiek kom je in conflict met wat we belijden in de drie formulieren van eenheid. In plaats van de nieuwe hermeneutiek te omarmen en op te roepen elkaar ruimte te geven, zou eerst vanuit de Bijbel moeten worden aangetoond dat de belijdenis op bepaalde punten niet klopt en moet worden bijgesteld. Zo niet, dan is het de afspraak om in de kerken niets anders te leren dan daar is omschreven. Alleen dat komt de eenheid ten goede. ■

5 Loonstra zegt het zo: 'We zoeken veeleer naar een toepassing die aan de *intentie* van de tekst binnen zijn oorspronkelijke context recht doet, en deze intentie kritisch laat inwerken op de huidige situatie'. *Hoe komt de kerk uit de crisis?*, p. 37 (cursivering toegevoegd).

6 Paul Ricoeur, *Tekst en betekenis. Opstellen over de interpretatie van literatuur*, Ambo/Anthos, Baarn, 1991, p. 85.

7 Jakob van Bruggen, *Het lezen van de bijbel. Een inleiding*, Kok, Kampen, 1981, p. 78-79.

Nieuwe hermeneutiek brengt je in conflict met de duidelijke waarschuwing vanuit de Bijbel zelf

ALTIJD LEERLING

Irenaeus en de uitleg van de Bijbel

In een vorig nummer van *Nader Bekeken* schreef ik over gnostische schriftuitleg.¹ Bisschop Irenaeus van Lyon bestrijdt die in zijn boek *Adversus Haereses*. In dat artikel liet ik zien hoe vandaag een ‘gnostische’ omgang met de Bijbel terugkomt in discussies over het gezag van de Bijbel. Nu wil ik iets doorgeven van Irenaeus’ eigen visie op de Schrift en de uitleg daarvan. Aan het slot laat ik opnieuw zien wat de relevantie daarvan is voor de kerk van vandaag. Voor een goed begrip van wat ik schrijf, is het handig om het vorige artikel erbij te houden.

Gods openbaring: schepping en Schrift

Om Irenaeus’ benadering van de Bijbel te begrijpen, moeten we beginnen bij zijn visie op God en de mens. Zijn uitgangspunt is Genesis 1:1: ‘In het begin schiep God de hemel en de aarde.’ Daar wordt duidelijk dat God de Schepper is en de mens zijn schepsel. Er is daarom een afstand tussen God en mens, die de mens uit zichzelf niet kan overbruggen. Om God te leren kennen, moet Hij zich aan hem

openbaren. Sterker nog: voor al zijn kennis, ook die van de schepping, is de mens afhankelijk van wat God hem te kennen *geeft*.

Voor Irenaeus is Matteüs 11:27 fundamenteel: ‘Alleen de Vader kent de Zoon en de Zoon kent de Vader, en iedereen aan wie de Zoon het wil openbaren.’² De Vader en de Zoon kennen elkaar door en door. En alleen de Zoon kan de Vader openbaren aan mensen. Dat doet Hij ook, al vanaf het begin van de schepping. Maar altijd in een bepaalde mate. Wij kennen God

1 Bart van Egmond, ‘Verbeteraars van de apostelen’, in: *Nader Bekeken*, jrg. 28, nr. 7/8 (jul./aug. 2021), p. 254-258.

2 *Tegen de ketterijen* 4,5-6. Vergelijk ook *Tegen de ketterijen* 2,27, waar Irenaeus Paulus aanhaalt, die zegt dat alleen de Geest van God de diepten van God kent.

niet zoals God zichzelf kent. Wij leren Hem vooral kennen in zijn goedheid voor ons, in wie Hij voor ons, zijn schepselen, wil zijn. Die kennis ontvangen we al door de schepping, maar nog veel meer in de geschriften van het Oude en het Nieuwe Testament.

Op dit punt bekritiseert Irenaeus de gnostici. Zij willen niet afhankelijk zijn van wat God hun openbaart, maar een hogere en diepere kennis van God bezitten. En daarom zoeken ze een god boven de God van de Bijbel. Maar die god blijkt nogal menselijke trekken te vertonen. Hij is veranderlijk, onderworpen aan het noodlot en niet almachtig. Omdat ze God willen kennen buiten zijn openbaring om, is hun godsbeeld automatisch een product van hun eigen geest.

Betrouwbare kennis

Irenaeus benadrukt tegenover de gnostici dat wij, om betrouwbare kennis (van God) te krijgen, ons moeten houden aan wat God ons te kennen heeft gegeven. Als we die grenzen overschrijden, worden we verliefd op onze eigen bedenkzels en vervallen we juist tot allerlei speculaties. Maar ons denken moet gebonden zijn aan iets dat gegeven is buiten onszelf. Dat geldt voor onze kennis over God én voor onze kennis van zijn schepping. Hoewel de gnostici zich beroemen op hun kennis, zijn ze eigenlijk vijanden van echte wetenschap.

Irenaeus schrijft: 'Het verstand echter dat gezond is, buiten gevaar, vroom en waarheidslievend, dat [onderzoekt] wat God in de macht van mensen gegeven en voor onze kennis toegankelijk gemaakt heeft.'³ Wat heeft God

dan toegankelijk gemaakt? Allereerst de dingen die voor onze ogen verschijnen, die wij om ons heen kunnen waarnemen. En daarnaast de zaken die duidelijk en ondubbelzinnig door expliciete woorden in de Schrift zijn neergelegd. Meer niet. Daarmee benadrukt Irenaeus enerzijds dát wij echte kennis kunnen verkrijgen over God, over zijn handelen en zijn wil, en over zijn schepping. Anderzijds zegt hij dat dit beperkte kennis is. Geen volledige kennis zoals God heeft van zichzelf, van zijn eigen wil, en van hoe de dingen in zijn schepping precies werken.

Door ons op te stellen als zijn leerlingen blijven we God liefhebben als onze Heer en Leraar, wachtend op de tijd dat God ons meer inzicht geeft

Wij mogen en moeten dus én de schepping én de Schrift onderzoeken. Maar wij moeten ons daarbij houden aan wat God ons echt te kennen geeft. Aan de harde 'data'. En niet pretenderen meer te weten dan wij hard kunnen maken. Dan blijven er altijd vragen over. We kunnen bijvoorbeeld de oorzaken van sommige fenomenen die we waarnemen in de natuur, (nog) niet of slechts gebrekkig begrijpen.⁴ Dan moeten we niet gaan speculeren en zelf invullen wat we niet weten. Dat is hoogmoedig en juist dan gaan we dwalen.

Ook op alle vragen die opkomen bij het lezen van de Schrift, hebben we geen antwoord. Bovendien zijn er passages waarvan wij de betekenis niet of nog niet kennen. Dát moeten we dan ook eerlijk toegeven. En niet gaan

speculeren. Door ons op te stellen als zijn leerlingen blijven we God liefhebben als onze Heer en Leraar, wachtend op de tijd dat God ons meer inzicht geeft.

Hoe moet je de Bijbel uitleggen?

De Schrift als gesloten canon

Wat betekent dit nu voor Irenaeus' omgang met de Schrift? We zagen al dat hij alle nadruk legt op de tekst:

'Niemand kent de Vader dan de Zoon, en ieder die de Zoon het wil openbaren.' De Vader openbaart zich door zijn Woord, dat is door zijn Zoon. Die Zoon sprak door Mozes, door de profeten, door zichzelf toen Hij op aarde was en door zijn apostelen. Hij liet zijn eigen woorden ook op Schrift stellen. Daarmee is zijn openbaring afgerond. We mogen daarom niet, zoals de gnostici, zeggen dat de apostelen in hun geschriften nog niet Gods volle waarheid spraken. Met de afsluiting van de canon is het spreken van de Vader door de Zoon tot ons afgerond.

Eenheid

De geschriften van Mozes, de profeten en de apostelen vormen ook een *eenheid*, omdat ze komen van de ene God die zich openbaart door zijn Zoon. Dat betekent dat er geen tegenstrij-

digheden in de Bijbel kunnen staan. Het betekent ook dat de eenheid van de Bijbel niet door ons geconstrueerd wordt, maar objectief in de Schrift aanwezig is. De grote lijn van de Bijbel vormt dan ook het kader waarin afzonderlijke passages moeten worden uitgelegd. Vanwege deze eenheid van de Bijbel kun je ook de leer van de Bijbel naspreken.

Eigen uitlegger

Welke uitlegeregels voor de Bijbel hangen hiermee samen? Allereerst: omdat wij God alleen kunnen kennen door God zelf, moeten wij de Schrift uitleggen met de Schrift. Er mag niet een buitenbijbelse instantie beslissend zijn in de uitleg van de Schrift, want dan gaan wij de Bijbel vanuit onszelf uitleggen. We mogen dus nooit zeggen: een bijbelschrijver bedoelt eigenlijk dit of dat, terwijl we dat niet vanuit de Schrift kunnen aantonen. Dan leggen we immers gemakkelijk de auteur een bedoeling in de mond, die wij graag voor waar willen hebben. Irenaeus zegt: 'Bewijzen van de dingen die in de Schriften staan, kunnen niet worden getoond dan door de Schriften zelf.'⁵ Al onze geloofskennis moet gebaseerd zijn op wat ons *gegeven* is door God. Anders vervallen we tot hoogmoedige speculatie.

Duistere passages

Sommige gedeelten van de Bijbel blijven voor ons duister, hoewel ze niet in zichzelf onduidelijk zijn. God kent immers de ware betekenis ervan. Hoe moeten wij met die passages omgaan, met gelijkenissen bijvoorbeeld? Gnostische bijbeluitleggers gebruikten die om hun eigen leerstellingen daaruit te bewijzen. Dat is gemakkelijk als je bij het bepalen van de betekenis verschillende kanten uit lijkt te kunnen. Maar Irenaeus zegt: in zo'n geval moeten

we als interpretatiesleutel die passages gebruiken die wél duidelijk zijn. Dán blijven we op de veilige weg. Niet onze subjectiviteit verlicht onduidelijke passages, maar het licht van de Schrift zelf.

De geloofsregel

Irenaeus benadrukt dat ons denken bij de uitleg van de Schrift een *regel* nodig heeft. Anders gaan wij eigenzinnig aan de slag en kunnen we de Bijbel laten zeggen wat wij willen. Die regel is niet een traditie van buiten de Schrift, maar de Schrift zelf. Alleen: hoe weet je nu of de Schrift zelf leidend is bij de uitleg van de Bijbel?

Hier speelt de zogenaamde geloofsregel een belangrijke rol. We komen hem bij de kerkvaders tegen in verschillende varianten, maar de inhoud is steeds dezelfde.⁶ Het is een soort samenvatting van de hoofdlijn van het Oude en het Nieuwe Testament. Irenaeus stelt dat deze geloofsregel door de apostelen zelf aan de kerken is overgeleverd. Je zou kunnen zeggen: de apostelen lieten niet alleen hun geschriften na, maar ook een *leesregel* daarbij. Niet een soort geheime traditie die niet duidelijk in de Schrift staat (daarop beriepen de gnostici zich), maar een samenvatting van de hoofdinhoud van de Schriften, die de weg wijst in het lezen van de Schrift volgens zijn eigen bedoeling. Die dus ook helpt om een verkeerde omgang met de Bijbel te kunnen opsporen en afwijzen.

Irenaeus laat zien dat de oudste kerken (zoals die van Rome) deze geloofsregel vanaf de tijd van de apostelen hebben doorgegeven. De zogenaamde geheime leer van de gnostici, die volgens hen ook van de apostelen afstamt, is aantoonbaar van later datum. Toen de opvolgers van de apostelen ermee

in aanraking kwamen, wezen ze die gnostische leer dan ook af.⁷

Net als de gnostici beroept Irenaeus zich dus op een apostolische traditie die onderscheiden is van de boeken van de Bijbel zelf. Maar het verschil is: deze traditie is door de apostelen zelf gegeven aan de oudsten die zij aanstelden. Om duidelijk te maken waar het in de Schrift om gaat, en de uitleg ervan tegen misbruik te beschermen.

Leren van Irenaeus

God, mens, Bijbel

Irenaeus legt voortdurend verband tussen God en de Bijbel. Hoe je de Bijbel moet zien en benaderen, heeft alles te maken met wie God is en met wie wij zijn tegenover Hem. Veranderingen in onze omgang met de Schrift staan dan ook niet los van ons beeld van God en onze verhouding tot Hem.

3 *Tegen de ketterijen* 2,27: '... Sensus autem sanus et qui sine periculo est et religiosus et amans verum, quae quidem dedit in hominum potestatem Deus et subdidit nostrae scientiae...'

4 *Tegen de ketterijen* 2,28. Irenaeus noemt verschillende voorbeelden, zoals de oorzaak van het rijzen van de Nijl en van eb en vloed.

5 *Tegen de ketterijen* 3,12,9: '... ostensiones quae sunt in Scripturis, non possunt ostendi nisi ex ipsis Scripturis.'

6 De inhoud van de geloofsregel is: De Vader die de almachtige Schepper van hemel en aarde is, verkondigd door de wet en de profeten. Zijn Zoon Jezus Christus die mens is geworden voor ons behoud, geleden heeft, gestorven is, begraven, opgestaan en ten hemel gevaren. De Heilige Geest en het laatste oordeel. Dit is de hoofdlijn van de heilsgeschiedenis, waar het om gaat in de geschriften van Mozes, de profeten en de apostelen.

7 *Tegen de ketterijen* 3,3,4; 3,4,3. Bisschop Polycarpus bijvoorbeeld wees de leer van zowel Marcion als Valentinus af omdat die in strijd was met het onderwijs dat hij zelf als leerling van de apostel Johannes had ontvangen.

Men beroept zich vandaag gemakkelijker op de eigen ervaring als bron van onze kennis van God naast de Bijbel.⁸ Tegelijk wordt juist onze kennis van God uit de Bijbel geproblematiseerd. Wie ben jij dat je durft te zeggen dat God dit of dat zegt, als er ook zoveel andere interpretaties zijn? Op dit punt kunnen we leren van Irenaeus. Hij benadrukt tegenover de gnostici dat er geen direct lijntje loopt van onze ziel naar God. Daarom kan ons innerlijk nooit bron van godskennis zijn. Maar

Alleen de Geest van God, die de geschriften van de Bijbel heeft geïnspireerd, verklaart de bedoeling van God door die geschriften zelf

tegelijk mogen we zeggen: wij kunnen God écht kennen. Dat vertrouwen is niet gebaseerd op de vermogens van ons verstand, maar op de goedheid van God: Hij wilde tot ons spreken door zijn geliefde Zoon!

Die openbaring heeft Hij laten opschrijven door Mozes, de profeten en de apostelen. Een bonte verzameling geschriften. Maar we mogen geloven: zij vormen een eenheid. Want hier is de ene God aan het woord. Als we dan de Bijbel uitleggen, moeten we van die eenheid uitgaan. Dan kan het bijvoorbeeld niet zo zijn dat je als kerk zegt dat je op grond van de Bijbel mag beweren dat God A wil, maar ook dat hij niet-A wil.⁹ Zoiets strijdt met het geloof dat het de ene God is die de Bijbel heeft geïnspireerd.

En als we dat Woord uitleggen, mag geen andere norm daarin leidend zijn dan Gods Woord zelf. De Schrift moet uitgelegd worden met de Schrift.

Waarom? Omdat God zelf gaat over de uitleg van zijn eigen Woord. Alleen de Geest van God kent de diepten van God (1 Kor. 2:11). Alleen de Geest van God, die de geschriften van de Bijbel heeft geïnspireerd, verklaart de bedoeling van God door die geschriften zelf.

De belijdenis van de kerk

Irenaeus helpt ons ook om het belang te begrijpen van de belijdenis van de kerk. Die belijdenis is een middel om

het gezag van de Schrift te beschermen, zoals de geloofsregel in de vroege kerk dat was. In de vroege kerk was het aanvaarden van de *geloofsregel* noodzakelijk om uitlegger van de Schrift (kerkelijk ambtsdrager) te mogen zijn. En daarom vraagt een gereformeerde kerk vandaag nog steeds van ambtsdragers zich ondubbelzinnig te binden aan de belijdenisgeschriften. Waar die worden gerelativeerd, zonder dat wordt aangetoond vanuit de Bijbel waar ze niet kloppen, wordt vaak bewust of onbewust een nieuwe leer in de kerk aanvaardbaar gemaakt. Met als dekmantel een beroep op de Schrift of 'de vrijheid van de exegese'. Dit heeft ernstige gevolgen voor de gemeente. Tertullianus schrijft daar heel treffend over: 'De ketters verschuilen zich achter de Schrift en door deze vermetelheid maken zij direct indruk op bepaalde mensen. Bij de strijd om de uitleg van de Schrift putten zij de

sterken uit, de zwakken krijgen zij in hun macht, de middelmatigen laten zij gaan met twijfel in hun hart. Hier nu vooral snijden wij hen de pas af: wij beweren dat zij niet mogen worden toegelaten tot enig dispuut over de Schrift.'¹⁰

Bescheidenheid

Irenaeus leert ons ook bescheiden te zijn over wat wij weten. Zowel in ons onderzoek van de schepping (natuurwetenschap) als van de Schrift moeten we ons houden aan wat God ons te kennen heeft *gegeven*. Dit is bijvoorbeeld belangrijk in de discussie tussen creationisten en aanhangers van de evolutietheorie. Wanneer ga je in je theorievorming verder dan de data die God in Schrift en schepping gegeven heeft? Die data moet je recht doen. Als er dan vragen blijven, moet je niet krampachtig proberen die te beantwoorden. Irenaeus spoort ons aan om leerlingen te blijven van God, en niet vooruit te grijpen op de kennis die Hij ons op zijn tijd zal geven.¹¹ ■

8 Zo bijvoorbeeld Almatine Leene in *Trouw* (11 okt. 2021): "De Bijbel is de belangrijkste bron voor mijn geloof. Als ik van alle boeken uit mijn kast er één zou moeten kiezen, dan wordt dat de Bijbel. Maar het christelijk geloof is geen boekengeloof. Er zijn meer bronnen. Emotie, traditie, gedachten, andere mensen. God is groter dan de Bijbel, je kunt God niet opsluiten in de Bijbel. Hij is niet gestopt met spreken toen het laatste woord van de Bijbel werd geschreven. Hij gaat door in onze tijd en cultuur..."

9 Denk hier aan het synodebesluit m/v en ambt van de GS Goes.

10 *Het voorbehoud tegen de ketters* 15,1.

11 *Tegen de ketterijen* 4,37-40. In deze passage tekent Irenaeus God als opvoeder van de mens, die de mens onderwijst in dit leven en na dit leven.

Het beleggen van middagdiensten

Artikel C36.1 van de Kerkorde van de vrijgemaakte kerken luidt: 'De gemeente viert de zondag als dag van Christus' opstanding. De kerkenraad roept de gemeente daarvoor samen in openbare kerkdiensten, als regel tweemaal per zondag.'

We houden geen Joodse sabbat, we vieren een christelijke zondag. Het gaat niet maar om een morgen of een kerkdienst, we vieren de dag van de Heer de hele dag.

De kerkenraad belegt op deze dag twee kerkdiensten. Dat helpt om heel de dag te vieren. Het ontmoeten van de Here stempelt de dag van morgen tot avond (vgl. Ex. 29:38-43). Maar er valt nog meer over te zeggen.

Opdracht voor kerkenraden

Opmerkelijk is dat de kerkorde niet een plicht voor kerkleden vastlegt om twee kerkdiensten te bezoeken, maar aan de kerkenraad opdraagt om twee diensten te beleggen.

Er zijn goede redenen aan te voeren voor de tweemaalige kerkgang op zondag. Ooit schreef ik daarover een artikel. Ik ga dat hier niet herhalen of samenvatten.* Het gaat me nu om iets anders.

Artikel C36 beschrijft geen regel voor kerkgangers, maar een regel voor kerkenraden. Zij dienen 'als regel' twee kerkdiensten te beleggen. Er staat bewust niet: 'in de regel', maar: 'als regel'. Dat is de regel: twee diensten beleggen per zondag. Die regel is uiteraard geen 'wet van Meden en Perzen', maar wel een kerkelijk afgesproken regel. De kerkorde legt de kerkenraden een inspanningsverplichting op. Zij moe-

gemeente te vormen en toe te rusten zodat ze leert onderhouden wat ze van Christus geleerd heeft. Het aanbieden van dit pakket zal zich, als het goed is, niet tot activiteiten op de zondag beperken: de kerkenraad zal zich geroepen weten ook door de week vorming en toerusting mogelijk te maken en aan te bieden, in catechese, cursussen en bijbelstudie bijvoorbeeld. Maar het aanbieden van kerkdiensten op zondag is in het kerkenraadspakket wel de kern.

Het nut van twee diensten

Het beleggen van twee diensten op een zondag is een nuttige instelling. Ik noem een paar aspecten.

De mogelijkheid om een leerdienst te houden is in onze tijd geen overbodige luxe

ten twee keer per zondag een dienst beleggen. Dat is niet alleen ter viering van de zondag, maar het is ook – om het maar eens zo te zeggen – onderdeel van de geestelijke zorg voor de gemeente. Het is een onderdeel van het pakket dat de kerkenraad te bieden heeft om de gemeente het evangelie van Christus te laten horen, en om de

Zij die 's morgens niet kunnen door bijvoorbeeld werk of oppas of doordat ze vanwege hun leeftijd niet op tijd kunnen zijn voor de kerkdienst, hoeven niet verstoken te blijven van een fysieke kerkdienst (in de coronatijd hebben we ondervonden hoe belangrijk die is!), maar kunnen 's middags de kerkdienst bezoeken.

* Te vinden in *Nader Bekeken* jan. 2003, p. 1-5, zie www.woordenwereld.nl onder *Nader Bekeken* jaargang 10, 2003; of: www.woordenwereld.nl/files/geregistreerd/NaderBekeken2003/NB2003-01.pdf. Ik wijs u daarnaast op de artikelenserie over het belang van kerkdiensten en kerkgang 'Waarom naar de kerk?' (zie *Nader Bekeken* jan. 2012 tot apr. 2013, jrg. 19-20; ook te vinden via www.woordenwereld.nl).

De middagdienst biedt de mogelijkheid om een leerdienst te houden. In onze tijd geen overbodige luxe.

De morgendienst kent nogal eens een 'overladen' en 'prikkelrijke' invulling. Middagdiensten zijn vaak soberder en rustiger, en worden daarom door een deel van de kerkgangers extra gewaardeerd.

Het afschaffen van de middagdienst in een streek van het land betekent voor zusterkerken die wel middagdiensten beleggen, dat ze minder ruilmogelijkheden hebben.

Het aantal kerkgangers dat in een middagdienst komt, is vaak nog een aantal waarop buitenlandse zuster-

kerken zelfs voor hun morgendienst jaloers zijn!

Niet zomaar afschaffen

Het kan zijn dat een kerkenraad moet besluiten tot het laten vallen van de middagdienst. Ik denk dat men zich goed moet realiseren wat men daarbij doet. Maar ik denk dat men het ook niet moet doen zonder de gemeente daarover te horen. Artikel B29.4 luidt: 'De kerkenraad rekent met de eigen verantwoordelijkheid van de gemeentelieden en raadpleegt de gemeente met het oog op de hoofdzaken van zijn beleid.' Dat geldt mijns inziens ook voor het afschaffen van kerkdiensten.

Dat kan niet zonder de gemeente geraadpleegd te hebben.

Waar het bij het beleggen van twee kerkdiensten gaat over een kerkordelijk afgesproken zaak en waar het afschaffen van de middagdienst ook voor kerken in de regio effect kan hebben, spreekt het vanzelf dat het voornemen om de tweede dienst niet langer te beleggen ook voorgelegd wordt aan de classis. Daar treffen de kerken elkaar immers voor onderlinge steun en advies en zien zij op elkaar toe. De classis zal daarbij ook overwegen wat het effect is voor de regio.

Graag ter overweging aanbevolen. ■

In memoriam ds. Henk van den Berg

Op maandag 29 november 2021 is Henk van den Berg overleden. Hij is 67 jaar geworden. De ziekte waaraan hij leed, was ongeneeslijk en kon niet langer worden geremd. De Heer heeft zich over hem ontfermd en nam hem bij zich in zijn heerlijkheid.

Met zijn overlijden verliest de Stichting Woord en Wereld opnieuw een gewaardeerde medewerker. Henk was met overtuiging Verbi Divini Minister – dieenaar van het goddelijke Woord. Nauwkeuriger: met overtuiging was hij gereformeerd predikant. Hij herkende zich in het motto 'dankbaar gereformeerd' van onze stichting. Vele jaren (sinds 2006) was hij voorzitter van de redactieraad voor de cahiers die de stichting uitgeeft om de gereformeerde visie te bevorderen. Hij gaf zijn eigen inbreng, maar had ook een open houding voor andermans mening. Hij wist mensen te verbinden. Naast het redactioneel overleg had hij oog voor iemands persoonlijke omstandigheden. Hij zag mensen en wilde hen

graag bereiken. Hij schreef het cahier *Wie is God?* om mensen met weinig bijbelkennis te helpen God echt te leren kennen. Zijn bijbelstudieschets over het bijbelboek Prediker gaf hij een titel mee die hem typeert: *Geniet van het leven!* met als motto op het schutblad: 'Het leven is rijk en vol. Het leven is alle moeiten waard. Geniet van dat leven onder de zon van Gods genade en goed-

heid.' Ook toen hij ziek was, bleef hij in alle moeite genieten van wat de Heer nog aan goeds gaf.

Dankbaar tegenover de Heer van de kerk gedenken we de betekenis van Henk als medewerker van onze stichting. Zijn heengaan bepaalt ons bij de vluchtigheid van het aardse leven. We mogen daarbij denken aan de laatste woorden waarmee Henk zijn schets over Prediker besloot: 'Een christen is een optimist, want hij leest de woorden van de Prediker in het totaal van de Bijbel, nooit los van Christus. Midden in het vluchtige leven wordt de hoop geboren: De nieuwe hemel en de nieuwe aarde liggen op mij te wachten.' In die verwachting mocht Henk heengaan.

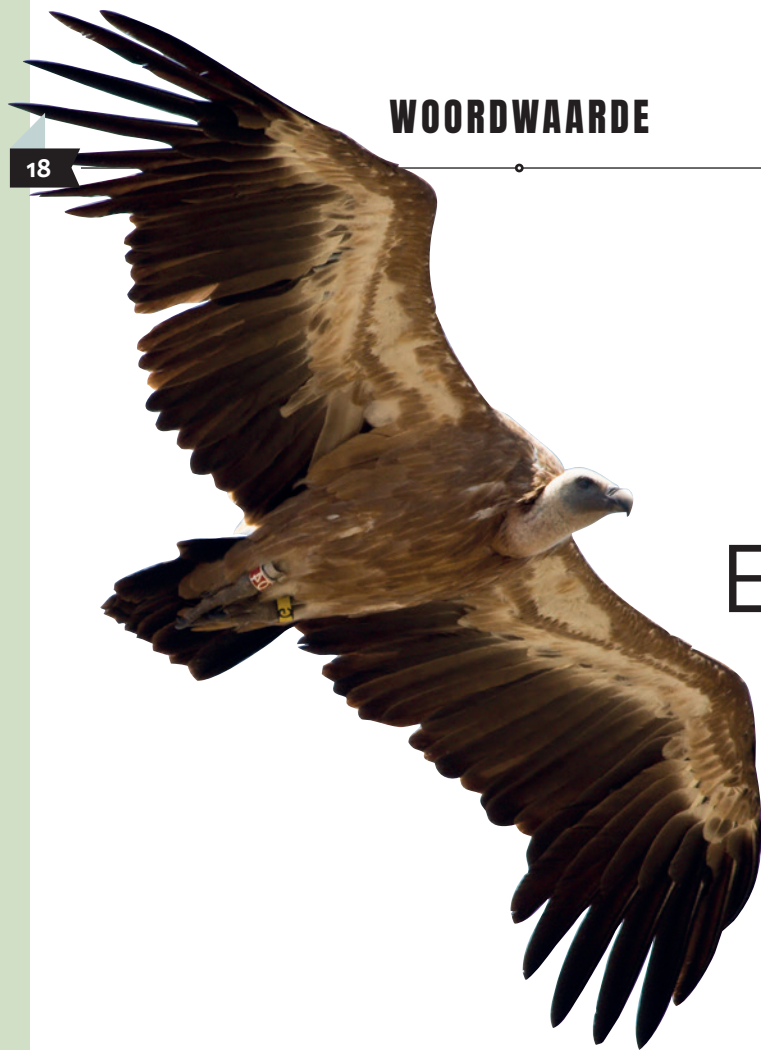
De troost die daarmee gegeven wordt, wensen we Henks vrouw zr. Willy van den Berg, hun kinderen en kleinkinderen van harte toe.

Hans van der Jagt

**‘Jullie hebben
gezien hoe Ik
ben opgetreden
tegen Egypte,
en hoe Ik je op
adelaarsvleugels
gedragen heb en
je hier bij Mij
heb gebracht.’**

(EXODUS 19:4)

Een veilige vlucht

God heeft Israël op adelaarsvleugels gedragen. Wat betekent dat in 2022, een jaar dat onze spankracht opnieuw op de proef gaat stellen?

Het eerste deel van de grote reis zit erop: de Israëlieten zijn aangekomen bij de berg Sinai. Het is een tocht met hindernissen geweest. Kort nadat zij vertrokken waren, kwamen ze klem te zitten tussen de zee en de Egyptenaren die hen achtervolgden. Daarna kampten ze met gebrek aan water. Ze vreesden de hongerdood. En nogmaals zaten vijanden hun op de hielen, toen de Amalekieten hun achterhoede aanvielen.

Met eigen ogen

Wanneer de Israëlieten vlak bij de berg hun kamp opgeslagen hebben, klimt Mozes naar boven, om God te ontmoeten. De HEER stuurt hem meteen terug, met een boodschap voor zijn volk. Daarin spreekt Hij over de toekomst die hun te wachten staat. Maar Hij begint met iets te zeggen over wat ze de afgelopen weken hebben meegemaakt. Allereerst wijst Hij erop dat zij met eigen ogen getuigen geweest zijn van zijn optreden tegen de koning van Egypte en diens volk. Met tien zware plagen

brak Hij hun tegenstand. Er zat voor de farao niets anders op dan het hoofd te buigen. Hij moest zijn slaven laten gaan. De Israëlieten konden het land van onderdrukking verlaten en de vrijheid tegemoet trekken.

Redding bij vliegles

Vervolgens herinnert de HEER eraan hoe Hij hen op adelaarsvleugels gedragen heeft. In Exodus 19:4 trekken die woorden vanouds de meeste aandacht. Er is veel over gediscussieerd. Wat bedoelt God hier precies?

Vaak denkt men dat het hier gaat over de wonderlijke manier waarop adelaars hun jongen zouden transporteren: op hun vleugels. Of meer speciaal: hoe ze hun te hulp komen, als er een bij het leren vliegen naar beneden dreigt te vallen. Dan zou een adelaar als een pijl onder het jong schieten en het opvangen, om vervolgens met het jong op de vleugels terug te vliegen naar het veilige nest. Die voorstelling zou te vinden zijn in Deuteronomium 32:11. Daar lees je bij-

voorbeeld in de Statenvertaling: 'Gelijk een arend zijn nest opwekt, over zijne jongen zweeft, zijne vleugelen uitbreidt, neemt ze en draagt ze op zijne vlerken'. De kanttekening licht de uitdrukking 'zijn nest opwekt' als volgt toe: 'Dat is, zijn nestkiekens of jongskens met eenig geluid wakker maakt, om hun te verstaan te geven dat hij hen aan het vliegen wil brengen.' Vervoeren adelaars of arenden werkelijk op deze manier hun kleintjes? Behoeden zij hen zo voor een dodelijke val?

Arend of gier

Eerst even iets anders: gaat het hier wel over adelaars of arenden? In Micha 1:16 lees je over de hier bedoelde vogels dat zij een kale kop hebben. Volgens Job 39:30 zijn ze aan te treffen 'waar gevallen liggen'. Het zijn dus aaseters, die op lijken afkomen. Beide gegevens passen beter bij gieren dan bij arenden. De geleerden zijn tegenwoordig van mening dat de Hebreeuwse term in al deze teksten een algemene aanduiding voor grote roofvogels is, of speciaal slaat op de vale gier. Voor een gier pleit dat deze in het oude Nabije Oosten veel bekender was dan de arend. Nederlanders van nu hebben door de bank genomen niet zoveel met gieren, maar toen stonden deze vogels bij de mensen daar hoog in aanzien. De Nieuwe Bijbelvertaling komt aan dit verschil tegemoet door soms met 'gier' en soms met 'arend' of 'adelaar' te vertalen.

Onbekend gedrag

Of het nu om een arend of een gier gaat, voor geen van beide vogels is er bewijs dat zij op een dergelijke manier hun jongen te hulp schieten bij het leren

vliegen. De bioloog J.J. Boersema heeft hier jaren geleden al op gewezen, in een artikel in *Trouw*. Ook in het algemeen lijkt het vervoeren van kuikens op de vleugels onmogelijk te zijn. Verder berust deze hele gedachte op een verkeerde interpretatie van Deuteronomium 32:11. Collega Eric Peels van de Theologische Universiteit Apeldoorn heeft dat in 1994 laten zien in een kleine bijdrage in een vaktijdschrift (zie de gegevens aan het slot van dit artikel). Zijn visie op de vertaling van dit vers heeft veel instemming gevonden. Zij is ook terug te vinden in NBV21:

'Zoals een arend zijn nest beschermt en boven zijn jongen zweeft, zo spreidde de HEER zijn vleugels uit en droeg zijn volk op zijn wieken.'

De arend 'beschermt' zijn nest, in plaats van de jongen 'op te wekken' tot een vliegles. En in de tweede helft van het vers is het niet de arend of gier die zijn vleugels uitspreidt en zijn jongen erop draagt. Het is de HEER zelf die op deze wonderlijke manier zijn volk Israël vervoerde.

Onvoorstelbare draagkracht

Misschien dachten de Israëlieten vroeger inderdaad dat arenden of gieren rondvlogen met hun jongen op hun

vleugels. Het doet er niet zoveel toe. Het beeld uit Exodus 19:4 spreekt duidelijke taal, ook als je deze gedachte verder laat voor wat zij is.

Volwassen vale gieren hebben enorme vleugels. De spanwijdte bedraagt tussen 240 en 280 centimeter. Moeiteloos stijgen ze ermee op tot duizelingwekkende hoogte. Zie Spreuken 30:18-19, waar Agur de vlucht van de hier bedoelde vogel (NBV: 'een arend') noemt als één van de dingen die te wonderlijk voor hem zijn en die hij niet bevatten kan. De vleugels van deze vogels wijzen dus op de indrukwekkende draagkracht waarmee God de Israëlieten als het ware vervoerd heeft. Ze hebben, zoals gezegd, onderweg van Egypte naar de berg Sinai vele hindernissen ondervonden. De HEER heeft hen daar allemaal doorheen geholpen. Zonder Hem hadden zij dat nooit gered. Het ging hun menselijke voorstellingsvermogen te boven. Zo groot was zijn zorg voor hen, zo sterk zijn hulp.

Bij God aan huis

Het doel van dit alles was dat zij bij Hem zouden komen. Niet voor niets typeert de HEER hun aankomst bij de Sinai met de woorden: 'hoe Ik (...) je hier bij Mij heb gebracht'. Persoonlijke ontmoeting en samenzijn, daar was Hij

De Hebreeuwse term in al deze teksten is een algemene aanduiding voor grote roofvogels, **of slaat speciaal op de vale gier**

op uit. Hij had hen immers, zoals Hij in Exodus 29:46 zal zeggen, uit Egypte bevrijd om voortaan 'in hun midden te wonen'.

In het vervolg van de boodschap die Mozes aan de Israëlieten moet overbrengen zegt Hij het zo: 'Een koninkrijk van priesters zul je zijn, een heilig volk' (Ex. 19:6). Priesters zijn mensen die 'in de nabijheid van de HEER mogen komen' (Ex. 19:22). Zij mogen door deuren heen die voor anderen gesloten blijven. Zij mogen als het ware bij God in- en uitlopen, als zijn huisgenoten.

Voor dergelijke bevoorrechte mensen gelden speciale regels. Nauwe omgang met de heilige God vereist heiligheid van hen die daarin mogen delen. Binnenkort gaat de HEER openbaren hoe die heiligheid van de Israëlieten vorm zal moeten krijgen. Nu wil Hij hen alvast ertoe bewegen mee te gaan op de weg die Hij voor hen in gedachten heeft. Hij roept hen op om zijn woorden ter harte te nemen en zijn verbond te bewaren (19:5).

Voordat Hij dat doet, wijst Hij hen op wat Hij zelf de afgelopen tijd gedaan heeft. Daar zijn zij met eigen ogen getuigen van geweest. Zij hebben zelf ervaren hoe Hij Egypte aanpakte om hen te bevrijden. En hoe Hij hen op een wonderbaarlijke manier naar de Sinai bracht, de plek waar zij bij Hem mochten komen.

Kijk ook achterom

Wat zij zelf van de HEER hebben meegemaakt, moet hen ertoe brengen de toekomst met vertrouwen tegemoet te zien. Er zullen nog wel meer tegenslagen komen. Misschien worden zij duizelig van alle regels waarmee het respect voor Gods heiligheid omgeven is. Zij kunnen toch rustig aan zijn hand verdergaan. Hij heeft getoond hoe Hij

hen helpt, steunt en draagt. En wat zijn doel is: dat zij heel dicht bij Hem zullen leven.

Als broers en zussen van Jezus Christus mogen wij in hun voetstappen treden. Het ziet er niet naar uit dat 2022 een jaar van rozengeur en maneschijn zal worden. Er is geen garantie dat je gezond blijft. Je weet niet wat de gevolgen van alle beperkingen zullen zijn voor het voortbestaan van de kerk, of voor je portemonnee. God trouw blijven volgen zal je soms zwaar vallen.

Wat de HEER indertijd aan
Israël wilde leren, geldt
nog steeds. **Laat tot je
doordringen wat Hij
allemaal al gedaan
heeft voor de zijnen**

Wat de HEER indertijd aan Israël wilde leren, geldt nog steeds: Kijk achterom. Laat tot je doordringen wat Hij allemaal al gedaan heeft voor de zijnen. Dan krijg je spankracht en houd je het vol. Je weet het zeker: Hij zet al zijn kracht in om ons bij zich te krijgen en te houden. ■

Bibliografische gegevens van het genoemde artikel van Peels: Hendrik G.L. Peels, 'On the Wings of the Eagle (Dtn 32,11) – An Old Misunderstanding', in: *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 106 (1994), p. 300-303.

REGISTER OP NADER BEKEKEN JAARGANG 28 - 2021

1

Redactioneel

Marja Zwikstra	jan	2
Ida Slump	feb	46
Pieter Boonstra	mrt	86
Marja Zwikstra	apr	126
Ida Slump	mei	166
Kees van Dijk	jun	206
Pieter Boonstra	jul/aug	246
Sipke Alserda	sep	294
Hans van der Jagt	okt	334
Pieter Boonstra	nov	374
Ida Slump	dec	414

Schriftlicht

Henk Jan Visser	Wachters opgelet!	jan	3
Wilco Veltkamp	De harten omhoog	feb	47
Harry Wendt	Het Woord blijft staan	mrt	87
Yoo Eun Seong	Zoektocht naar of met Jezus?	apr	127
Pieter Boonstra	Het verlangen van de Geest	mei	167
Dirk Groeneveld	Als een wolk in de woestijn	jun	207
Wim Schaaij	Vrij van het nu	jul/aug	247
Bart van Egmond	Belle en het beest	sep	295
Harm Boiten	Gelukkig de vrede-stichters	okt	335
Gert Kwakkel	Inzicht geeft geduld	nov	375
Pieter Schelling	'Immanuel' vervuld	dec	415

Actueel

Jan Wesseling	Belijdenis, levensgevoel en vervreemding	jan	6
	Regie-cratie	jan	10
Balten Pieter Hagens	Tussen markt en staat	feb	50
Pieter Boonstra	Ons boekgeloof	mrt	90
Perry Storm	Een tijdreis met Aad Kamsteeg	apr	130
Erik van Alten	BLM en de linkse agenda	apr	134
Jan Wesseling	Misverstand over zegen en toorn	mei	170
Ida Slump-Schoonhoven en Bart van Egmond	Hokjesdenken?	jun	210
Pieter Boonstra	De crisis in het bijbellezen	jul/aug	250
Balten Pieter Hagens	Wijzer dan Paulus	sep	298
Bart van Egmond	Waar verbind je je aan?	okt	338
Kim Batteau	De wereldwijde eenheid van Christus' kerk en de ICRC	nov	378
Jan Wesseling	Goed onderscheiden rond 'kinderen aan het avondmaal'	dec	418

Thema

Hans de Wolf	Tussen hoop en vrees. Wat kun je zeggen als een geliefde zonder geloof is overleden?	jan	12
Wim de Vries	Milieuverontreiniging en klimaatverandering	feb	56
	Milieuverontreiniging en rentmeesterschap	mrt	94
Sipke Alserda	Het probleem van ons verstaan. Dr. Hans Burger (1)	apr	140
	Het probleem van de bijbeltekst. Dr. Hans Burger (2)	mei	174
Harm Boiten	Zoektocht naar de 'historische Jezus'	jun	214
Bart van Egmond	Verbeteraars van de apostelen	jul/aug	254
Erik van Alten	Doorgaan? En hoe dan? Over de relatie VGKSA/GKv	sep	302

Harry Wendt	Geen losse steen. Sikkels, De Graaf, 1946 en het belang voor vandaag	okt	342
Harm Boiten	Het oer-ei	nov	382
Alko Driest	Dr. M.J. Arntzen – een voorganger die het niet bij woorden liet	dec	424

Column

Rufus Pos	Covid-zorgen	jan	17
Gijs Zomer	De vraag van Marion	feb	55
Rufus Pos	Viruswaarheid en Holocaust	mrt	99
Gijs Zomer	De vraag van Jezus	apr	139
Rufus Pos	Top tien	mei	189
Gijs Zomer	Kijkgedrag	jun	219
Rufus Pos	Kerkenraden in gijzeling	jul/aug	259
Gijs Zomer	Kampen, wacht u voor Utrecht!	sep	307
Rufus Pos	Identiteit	okt	347
Gijs Zomer	De 'grote en vreeselijke vloed'	nov	387
Rufus Pos	Afscheid van het verleden	dec	423

Woordwaarde

Rob van Houwelingen	Een boek vol engelen	jan	18
Egbert Brink	(On)overzichtelijk	feb	61
Hans de Wolf	Over herders en schapen, in de Bijbel en elders	mrt	102
Gert Kwakkel	Zegen voor allen	apr	145
Rob van Houwelingen	De schatten van Gods koninkrijk zijn uitpakken waard	mei	180
Egbert Brink	Het alleenrecht van Gods liefde	jun	222
Hans de Wolf	Het schip van de woestijn	jul/aug	262
Gert Kwakkel	Hagars Ketikoti	sep	314
Rob van Houwelingen	Vershil in gelijkheid?	okt	348
Egbert Brink	Jihad tegen het kwaad	nov	390
Hans de Wolf	Woeste wolven en schuchtere schapen	dec	436

Getuigen.nu/Getuigen vandaag

Peter Drost	Goede werken	jan	24
	Ik moet niets...	feb	64
	Wat heb je aan al die heiligen?	mrt	100
	De katholieke kerk?!	apr	148
	Waarom kerklid?	mei	184
	Beoordeel je kerk	jun	220
	Kenmerken van een christen	jul/aug	260
	Geestelijk leidinggeven	sep	308
	Door God geroepen	okt	352
	Orde!	nov	389
	Wie niet horen wil...	dec	434

Ingezonden/Weerwoord/Reactie/Aanvulling/Nawoord

Bas Luiten	Eén Heer, één Geest, één kerk	jan	22
Bart van Egmond	Geestelijke eenheid	jan	23
Andries van Renssen	Gods scheppingswerk	feb	66
Hans Burger	Hermeneutiek	jun	225
Sipke Alserda	Hans Burger over hermeneutiek	jun	227
Kees de Ruijter	De preek en het drama van God – een weerwoord	dec	429
Harry Wendt	De preek en het drama van God	dec	433

Nieuw cahier								
Balten Pieter	<i>Meer dan de tempel</i> (Pieter Niemeijer)	mrt	105	Lucius de Graaff	<i>De Grande Finale</i> (Anton Wessels)	jul/aug	281	
Hagens				Sipke Alserda	<i>Ik zal altijd van je houden</i> (Geja van Reenen)	sep	317	
Balten Pieter	<i>Gods held. Davids levensliederen</i> (Henk Drost)	mei	197	Henk Drost	<i>God, waarom?</i> (Bert Schrotten)	sep	321	
Hagens				Henk Drost	<i>Seksuele indoctrinatie in schoolboeken</i>	okt	356	
Balten Pieter	<i>Gods lieveling. Samuels wijsheid</i> (Henk Drost)	dec	445	Bart van Egmond	<i>Aansporing tot martelaarschap</i> (Origenes, vert. L.H.Th. Kooij)	okt	358	
Hagens				Hans de Wolf	<i>Hij is goed, Hij is de Koning</i> (Wolter Rose)	okt	363	
Gemeenteleven/Kerkelijk leven/ Kerkgeschiedenis/Milieu/ Politiek/Schriftvisie				Marja Zwikstra-de Weger	<i>Lees je Bijbel op een manier die bij jou past</i> (Corien Oranje)	nov	404	
Balten Pieter	Bericht uit Groningen	jan	34	Harm Boiten	<i>Hemelse reisbegeleiding</i> (Rob van Houwelingen)	dec	439	
Hagens				Lucius de Graaff	<i>Bid, vecht en heers</i> (Machteld Allan)	dec	442	
Ferdinand Bijzet	Tempelplein of marktplein?	apr	150	Uit andere bladen				
Wim de Vries	Rentmeesterschap: hoe doe je dat?	mei	186	Perry Storm	De hoge prijs van genderideologie	jan	37	
Piet Houtman	Christus is Heer over de politiek	jul/aug	265		Nieuw: Bijbels Beraad Man/Vrouw	jan	40	
	Déze wereld in het licht van Christus	jul/aug	268		De discussie over de verzoeningsleer en de missie onder moslims	feb	76	
Rufus Pos	70 jaar Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika	okt	354		Verlangen naar...	feb	79	
Harry Wendt	Weven of improviseren?	nov	393		Euthanasie: hoe zal het verdergaan?	feb	81	
	1. De Schrift als script?				De herziene NBV	mrt	117	
	Weven of improviseren?	nov	397		Vertrekkende GKv-predikanten	mrt	119	
	2. De preek als kleet				Ging de biograaf van Wisse over de grens?	mrt	121	
Interview				Leo Bezemer	Macht of getuigen	apr	158	
Herman Selderhuis	Zorgvuldig luisteren naar de Schrift	jan	26	Perry Storm	Problematische profielschetsen voor predikanten	mei	198	
Marja Zwikstra en Ida Slump	Gereformeerd onderwijs: een kostbaar bezit (Jan Bollemaat)	mrt	106		De ruimte in de GKv na de GS Goes	mei	200	
Bart van Egmond en Harry Wendt	'Uw trouw is beter dan het leven' (prof. F. van der Pol)	sep	310		Het schuivende ND	jun	238	
Ida Slump en Marja Zwikstra	Onderzoeker van Gods werken (Chris Kruse)	nov	400		De belangrijke eigen plaats van de schriftlezing	jun	241	
Gelezen					Waarom kerkelijke regels onmisbaar zijn	jul/aug	285	
Douwe Steensma	<i>Orgaandonatie</i> (Elizabeth P. van Dijk en Rob Visser)	jan	30		GKv/NGK en de binding aan de belijdenis	jul/aug	287	
Lucius de Graaff	<i>Spiegelreis</i> (Herman Koetsveld en Enis Odaci)	feb	68		De agressie van de 'transbeweging'	sep	325	
Ida Slump-Schoonhoven	<i>Gewone catechismus</i> (Theo Pleizier e.a.)	feb	72		Wie staat centraal in de preek?	sep	329	
Harm Boiten	<i>Handboek gereformeerd kerkrecht</i> (Herman J. Selderhuis, red.)	mrt	110	Leo Bezemer	Een maakbare samenleving?	okt	367	
Sipke Alserda	<i>Praat er maar niet over</i> (Teus Dorrepaal)	mrt	114	Perry Storm	Dicht bij jezelf of dicht bij Jezus?	nov	405	
Douwe Steensma	<i>Geboren, niet gemaakt</i> (Theo Boer e.a., red.)	apr	152		Exegetische kernkwesies rond 'Vrouw en ambt'	nov	407	
Perry Storm	<i>Een eeuwig verbond</i> (J. Kamphuis)	apr	156		De ambten in een seculier leefklimaat	dec	446	
Balten Pieter	<i>De meeste mensen deugen</i> (Rutger Bregman)	mei	190		Goede aandacht voor de jeugd, soms is minder meer...	dec	450	
Hans de Wolf	<i>Struikelblokken</i> (Mart-Jan Paul)	mei	194	Gedicht				
Bauke Seldenthuis	<i>Liedjesbijbel No. 1</i> (Reinier Sonneveld)	jun	229	Gert Slings	Kindermoord, Jacobus Revius	jan	44	
Henk Drost	<i>Geboorte, Trouwen, Sterven</i> (Tim Keller)	jun	234		Koningsdroom, Renée van Riessen	feb	84	
Andries van Renssen	<i>Bijbel en evolutie</i> (Henk G. Geertsema)	jul/aug	271		Een joodse man, J.W. Schulte Nordholt	mrt	116	
Harm Boiten	<i>Spirituele oecumene</i> (H.A. Speelman en K. van der Zwaag, red.)	jul/aug	273		Waan, Piet Los	apr	157	
Joop Schreuder	<i>In het geheim geloven</i> (Tomáš Halík)	jul/aug	277					

Gert Slings	Een kinderspiegel, Judith Herzberg	mei	204	Gert Slings	Vitellus, Willem de Mérode	okt	372
	Kiekendief, Renée van Renssen	jun	244		De strijk, Robert Roth	nov	412
	Blumhardt, J.W. Schulte Nordholt	jul/aug	292		Vredevorst en zijn rijk, Inge Lievaart	dec	452
	Thuiskomst, Ida Gerhardt	sep	332				

TREFWOORDENREGISTER

aanwezigheid (van God)	207-209	kameel	262-264	samenleving	50-54,265-267,268-270
abortus	154-155	katholiceit	148-149	schepping	47-49,56-60,66-67,94-98,186-188,382-386
alverzoening	12-16	kerk	6-9,10-11,22,23,26-29,34-36,148-149,184-185,200-202,220-221,260-261,308-309,436-438	schriftgezag	214-218,254-258
ambt(sdragers)	298-301,407-410,446-449	kerkdienst	150-151,241-242	schriftlezing	241-242
avondmaal	418-422	kerkelijk leven	34-36,119-120,130-133,184-185,260-261,295-297,308-309,310-313,399-403	secularisatie	247-249
belijdenis	6-9,287-290	kerkelijke eenheid	22,23,26-29,302-306,378-381	sterven	12-16,81-82,237-238
bevrijding	314-316	kerkfusie GKv/NGK	287-290	tabernakel	47-49
Bijbel	26-29,87-89,90-93,117-118,140-144,174-179,180-183,194-196,229-233,250-253,254-258	kerkgeschiedenis	130-133,254-258,424-428	Tehuisgemeente Groningen	34-36
Black Lives Matter	134-138	kerkrecht	110-113,285-286	tijdgeest	90-93,134-138,190-193,250-253
catechismus	72-75	kerkverlating	12-16	toekomst	47-49
ChristenUnie	158-162	kind en avondmaal	418-422	toorn (van God)	170-173
Christus	100-101	klimaat	56-60,94-98	troost	12-16
David	295-297	kwaad	390-392	verbond	12-16,156
doop	418-422	leidinggeven	308-309	verzoening	12-16,76-78,170-173
dramametafoor	393-396,397-399,429-431,432	liefde (van God)	222-224	verzorgingsstaat	50-54
Emmaüsgangers	127-129	lijden	321-324	vrouw en ambt	298-301,407-410
engelen	18-21,439-441	man-vrouwverhouding	210-213,298-301	waakzaamheid	3-5
euthanasie	81-82	milieu	56-60,94-98,186-188	wederkomst	375-377,415-417
evolutioneel	66-67,251-252,271-272	mythen	382-386	wet	64-65,87-89
geboorte	235	natuur en wetenschap	399-403	wolven en schapen	436-438
Geest	167-169,405-406	NBV21	117-118	zegen	145-147,170-173
geloof	90-93,277-280	neoliberalisme	50-54	Zuid-Afrika	302-306
genderideologie/dysforie	37-39,40-42,210-213,325-328	oecumene	273-276		
gevoel	405-406	onderwijs	106-109		
GKv	200-202,287-290,310-313,378-381	ontstaan van het leven	152-155		
gnostiek	256-258	oordeel	12-16,281-284		
goede werken	24-25	Open Brief	130-133		
Hagar	314-316	opvoeding	106-109		
heiligen	100-101	orde in kerk	388-389		
hemel	47-49,79-80	orgaandonatie	30-33		
herderschap	102-104	politiek	158-162,238-240,265-267,268-270		
hermeneutiek	140-144,174-179,225-226,227-228	Prediker	61-63		
homoseksualiteit	114-115,239-240,317-320	predikant	119-120,198-199,424-428		
huwelijk	235-236	prediking	329-330,393-396,397-399,429-431,432		
ICRC	378-381	Regiegroep Hereniging NGK-GKv	6-9,10-11		
identiteitspolitiek	134-138	relaties	40-42		
islam	68-71,76-78,281-284,442-444	rentmeesterschap	94-98,186-188		
Jezus	214-218	sacramenten	434-435		
jongeren	106-109,450				

BEKNOPT TEKSTREGISTER

Genesis	3:15	390-392	Matteüs	5:17-19	87-89	Heid. Catechismus	zd. 21	420
	16:9	314-316		13:52	180-183		zd. 22	80
				25	282-283			
Exodus	25:9	47-49	Lucas	24:13-35	127-129	NBG	art. 24	24-25
							art. 25	64-65
Numeri	10:33-36	207-209	Romeinen	12:2	247-249		art. 26	100-101
				12:14	145-147		art. 27	148-149,420
Deuteronomium	6:4-6	222-224	1 Korintiërs	11	408-409		art. 28	184-185
1 Samuel	25:32-33	295-297	Galaten	3:28	409		art. 29	220-221, 260-261, 308-309
2 Kronieken	30:27	147	Filippenzen	3:20	247-249		art. 30	308-309
Prediker	3:11	61-63	1 Timoteüs	2:11	408		art. 32	388-389
Jesaja	2:12	283	Hebreeën	8:1-5	49		art. 33	434-435
Ezechiël	33:7	3-5		10:5-7	77			
	38	284	Openbaring	4 en 5	19	Dordtse Leerregels	1,5 en 15	15
Daniël	9:24	375-377		5:11	18-21			
				7, 9 en 14	20			
				8:1-6	20			
				15 en 16	20-21			
				20	284			
				21:22-23	415-417			
				22:17a,20	167-169			

PERSONENREGISTER

Arnold, J.J.	132	Huijgen, Arnold	250-251	Pol, F. van der	310-313
Arntzen, M.J.	424-428	Irenaeus van Lyon	254-258	Ruijter, C.J. de	393-396,397-399
Augustinus, Aurelius	268-269	Jong, H. de	170-173	Selderhuis, Herman J.	26-29
Bakker, Henk	214-218	Kamsteeg, Aad	130-133	Sikkel, J.C.	397-399,432
Bollemaat, Jan	106-109	Keller, Tim	77	Sonneveld, Reinier	78
Bruijne, Ad de	9	Kinninging, Andreas	92	Valkenburg, Sebastien	92
Burger, Hans	140-144,174-179,225-228	Kruse, Chris	400-403	Verbree, Adrian	170-173,419
Douma, Jochem	131-132	Laqueur, Thomas	211	White jr., Lynn	96-97
Geel, Jacobine	91	Leene, Almatine	210-213	Wisse, G.	121-122
Geertsema, Henk	251-253	Luther, Maarten	77	Wright, N.T.	77,393-396
Hamstra, Cornelis	418-419	Paas, Stefan	269	Ziel, A. van der	34-36
Heijne, Bas	90	Plantinga, Ingrid	418-419		

ONDANKS ALLES

Het is tien dagen voor kerst. Op de tafel ligt een kaart: 'Ondanks alles wensen we jullie vrolijke feestdagen.' En ik heb zojuist mijn lieve Marja weer afgezet bij het ziekenhuis. Ik kijk haar na, als ze naar de ingang loopt. Haar kleurige mutsje wat scheef op haar kale koppe. Ze gaat voor haar vierde chemokuur.

Het begon bij de huisarts. Met de echo zag ze iets '... dat een vrouw op uw leeftijd niet zou willen hebben'. De gynaecoloog zag het ook, maar wist het niet direct te duiden. We gaan het weghalen, zei hij, en dan zullen we het weten. Er volgde een grote buikoperatie. Mijn Marja sliep toen gerust, voor mij was het uren bidden en nagelbijten. Eindelijk belt de chirurg. Het goede nieuws is dat we alles hebben kunnen weghalen, zegt hij, en dit is het slechte nieuws: eierstokkanker! Een agressieve vorm van kanker, aangetroffen in een gevorderd stadium. Ik struin op internet naar haar levenskans. Mijn Marja wil van mijn digitale bevinding niet weten. Ik wil niet dood, zegt ze: als eens koning Hizkia ben ik bang en ik vraag God om 't leven.¹ Ik oogst bij mijn eigen vrouw wat ik zelf in de gemeente heb gezaaid. Probeer in je lijden niet een Job² te zijn, hij was een voorbeeld voor Christus, die moest lijden. Jij als christen hoeft niet in je ziekte te berusten. Berusting hindert het gebed, je zingt niet meer in je angst: *Ach, Here, hoor en red mij uit de nood.*³

Ondanks alles. Ondanks het verlangen van Paulus om heen te gaan en met Christus te zijn.⁴ Ondanks zijn belofte *dat het lijden van deze tijd in geen verhouding staat tot de luister die ons in de toekomst zal worden geopenbaard.*⁵ Ondanks alle beperking van deze tijd: ons ene kleinkind hebben we al in geen

maanden in onze armen gehad. We blijven hopen *de zegen van de HEER uit Sion* te ontvangen: je zult *de kinderen van je kinderen* zien.⁶

Het is een van de lessen die ik al vroeg in mijn actieve ambtsdienst leerde. Een ongeruste zoon roept me bij zijn doodzieke vader: Vader is heel benauwd, hij kan dit leven niet loslaten. Misschien kunt u hem iets over de hemel vertellen...? O, er is veel moois over de hemel te vertellen. Ik ben zelf ook heel nieuwsgierig naar het hemelleven. Maar laat niemand zich vergissen in de gemoedsgesteldheid van wie sterven gaat. Wees niet bang voor de duivel, vrees niet het oordeel van God en waardeer de gehechtheid aan dit aardse leven. God vervult uiteindelijk niet *mijn* hemelverlangen, maar *zijn* verlangen om eens met mij het leven hier op aarde te delen.⁷

Als u dit leest, dan heeft – Deo volente – mijn Marja haar laatste kuur gehad. De arts waagt zich niet aan een voorstelling. Het is altijd fiftyfifty, zegt ze, je hebt pech of geluk. We weerspreken haar niet. Christelijk nuchter bespreken we alles wat nodig en nuttig is. We willen niet dat de dood ons overvalt en ons de gelegenheid ontnemt om van elkaar afscheid te nemen met een innige kus: tot ziens!⁸

**We blijven hopen
de zegen van de
HEER uit Sion
te ontvangen**

1 Jes. 38.

2 Job 2:10.

3 Ps. 116:2 (ber.).

4 Fil. 1:23.

5 Rom. 8:18.

6 Ps. 128:5-6.

7 Op. 21:1-4.

8 1 Tess. 4:17.

Jongeren
Genade
Schepping **Zondeval**
Belijden **Mensbeeld**
Belijdenis
Geloven Bijbel
Guido de Brès **Engelen**
God Liefde
Mens

Doop

Hier in het overwegend rooms-katholieke Oostenrijk worden nog heel veel baby's gedoopt. Ik vroeg eens een jonge vrouw waarom ze haar baby liet dopen. Het antwoord was: 'Omdat iedereen het doet. Dat hoort erbij.' Helaas was er niet echt gelegenheid om door te praten over de betekenis van de doop. Ik had haar graag uitgelegd, dat er heel wat meer redenen zijn om je kind te dopen dan alleen omdat het erbij hoort.

In artikel 34 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis wordt een aantal redenen genoemd.

Hierdoor worden wij in de kerk van God opgenomen en van alle andere volken en vreemde godsdiensten afgezonderd, om belevingsmatig het eigendom te zijn van Hem, van wie wij het merk en veldteken dragen. Dit dient ons tot een getuigenis dat Hij eeuwig onze God en onze genadige Vader zal zijn.

Om helemaal het eigendom van Hem te zijn. Als je als ouders een kind laat dopen, betekent dat dus ook dat je daarmee aangeeft dat je kind niet van jezelf is, maar van de Here God. Dat betekent nogal wat. En je kunt je afvragen of je dat wel wilt. Als gelovige zeg ik: Dat is het mooiste wat er is. Maar mensen die uit gewoonte dopen, denken daar misschien anders over.

Verderop in dit lange belijdenisartikel wordt nog een reden voor de doop genoemd.

Hij (de Here) wast onze ziel en reinigt haar grondig van alle onreinheden en ongerechtigheden.

Als je een kind laat dopen, erken je daarmee ook dat het kind die reiniging van zijn zonden nodig heeft. De doop laat zien dat een kind in zonde ontvangen en geboren is, en aan het eeuwig oordeel van God onderworpen is.

moet opstaan. Dat is een proces van dagelijkse bekering. Want Luther zei al eens: 'Ik dacht dat ik de oude mens verdrongen had, maar de schurk blijkt te kunnen zwemmen.'

Het mooie van de doop is dan: de Here heeft beloofd dat Hij het zal doen. Sterven met Christus en met Hem opstaan in een nieuw leven is

Als je een kind laat dopen, erken je daarmee ook dat het kind die reiniging van zijn zonden nodig heeft

Dat is geen populaire gedachte. Maar als je dat niet erkent, slaat het eigenlijk nergens op je kind te laten dopen.

Hij doet ons de nieuwe mens aan en Hij trekt ons de oude mens uit met al zijn werken.

Het water van de doop staat niet alleen symbool voor de reiniging, het staat ook symbool voor sterven en weer opstaan. Ik zei in Nederland vaak op catechisatie: 'Water is fijn en mooi, maar wat gebeurt er als je te lang onder water blijft? Juist, dan verzuip je.' En dat is precies wat de doop ook betekent. Onze oude mens moet verzuipen, een nieuwe mens in Christus

niet iets wat we uit onszelf kunnen. Daar zijn Gods genade en kracht en Heilige Geest voor nodig. En juist dat laat de doop ons zien. God belooft dat Hij ons dat nieuwe eeuwige leven geeft. En als je soms twijfelt of je wel gered bent, dan mag je op Gods beloften vertrouwen en tegen jezelf zeggen, zoals Luther ook deed: 'Ik ben gedoopt!' Zo mag je amen zeggen op je doop, elke dag weer. ■

Vrijheid van exegetische of nieuwe hermeneutiek?

In 1 Korinthe 11 zegt Paulus dat vrouwen tijdens de samenkomsten een hoofdbedekking moeten dragen. Toch hebben heel veel vrouwen tegenwoordig tijdens de erediensten niets meer op hun hoofd. Regelmatig duikt dit punt op in discussies over de zogeheten nieuwe hermeneutiek: zijn geboden en voorschriften in het Nieuwe Testament nog steeds van kracht voor de christelijke gemeente van nu?

Het verwijt

Voorstanders van de nieuwe benadering vinden van niet. Het verwijt luidt dan, kort samengevat, als volgt: tegenstanders van de vrouw in het ambt erkennen op het punt van de hoofdbedekking dat het Nieuwe Testament tijdgebonden is in zijn voorschriften en geboden. Datzelfde willen zij echter

niet aanvaarden ten aanzien van de zwijgteksten en andere teksten over de verhouding tussen man en vrouw. Dit verschil is echter, aldus de voorstanders, willekeurig en inconsistent: soms vinden ze de ethische voorschriften die Paulus geeft wel bindend, soms niet. De voorstanders van de vrouw in het ambt zijn daarentegen consistent: zij vinden dat zowel Paulus' uitspraken over de hoofdbedekking als zijn uitla-

tingen over de vrouw in de gemeente tijdgebonden zijn. Toen waren ze geldig, nu niet meer.

In dit artikel laat ik zien dat dit argument niet deugt. Er zijn vooronderstellingen aanwezig in deze redenering die ervoor zorgen dat de conclusie onterecht is. Om dit helder te maken, bespreek ik eerst enkele begrippen die in het vervolg van het artikel een belangrijke rol spelen.

Belangrijke begrippen

Drie zaken wil ik onderscheiden. Dat zijn: verklaring (*explicatio*), toepassing (*applicatio*) en de hermeneutische vraag waarom de stap van *explicatio* naar *applicatio* wel of niet wordt gemaakt.

Explicatio

De verklaring van een tekst is erop gericht om de betekenis van de woorden en de zinnen te achterhalen. Wat bedoelt de schrijver te zeggen, wat is de functie van de woorden, hoe kunnen we een zinvolle interpretatie aan de tekst verlenen die recht doet aan de historische context? Al dergelijke vragen zijn gericht op de *explicatio*. *Explicatio* is daarmee dus een zaak van begrippen. We zouden dit ook de theoretische interpretatie kunnen noemen. In de bijbelwetenschappen spreekt men over exegese. De Engelse aanduiding is de *meaning* van een tekst. Dit proces van verklaren is niet alleen aan de orde bij bijbelteksten, maar geldt voor alle vormen van tekst: bij het lezen van een boek, van een brief, van een historisch document, enzovoorts.

Applicatio

De *applicatio* gaat over de vraag welke waarde, invloed, functie, relevantie en welk belang de tekst heeft voor ons leven anno nu. In de *applicatio* wordt, om zo te zeggen, de afstand in tijd en plaats tussen de tekst en het heden overbrugd. In het geval van de Bijbel geldt dat een duizenden jaren oude tekst wordt gelezen als relevant en normatief voor mijn leven nu. Dit deel van het interpreteren van een tekst zouden we de praktische interpretatie kunnen noemen. In het Engels spreekt men over de *significance* van de tekst, in onderscheid van de eerdergenoemde *meaning*. In het Nederlands gebruiken we voor beide begrippen betekenis, maar het is goed die twee verschillende ladingen van 'betekenis' te onderscheiden.

Hermeneutiek

Er is nog een derde aspect: wanneer maken we de stap van verklaring naar toepassing wel, en wanneer niet? Een oud contract uit de zestiende eeuw kan glashelder voor me zijn, terwijl ik tegelijk vaststel dat de tekst volstrekt niet relevant is voor mijn eigen morele afwegingen. Het document legt op geen enkele wijze een claim op mijn levensstijl. Kan dit ook zo zijn bij een gedeelte in de Bijbel? Kan ik in mijn exegetische vaststellen dat Paulus aan zijn lezers van toen voorschriften, regels, geboden, normen en instructies geeft, en aansluitend concluderen dat deze ethische richtlijnen niet mogen of kunnen of hoeven te worden toegepast op de gelovigen van nu?

Deze vraag is belangrijk, maar het is geen vraag die beantwoord kan worden op grond van de betreffende tekst. Het is een vraag op hoger niveau. Dit derde punt vloeit niet voort uit de woorden en de betekenis van de tekst

zelf, maar uit onze opvatting over het gezag van de betreffende tekst. Het is omdat christenen de Bijbel beschouwen als de levende stem van God, dat zij de stap maken van *explicatio* naar *applicatio*. Gods Woord zelf wijst hierop, zie Romeinen 15:4 (HSV): 'Want alles wat eertijds geschreven is, is tot onze onderwijzing eerder geschreven', en 2 Timotheüs 3:16: 'Heel de Schrift is door God ingegeven, en is nuttig om daarmee te onderwijzen, te weerleggen, te verbeteren en op te voeden in de rechtvaardigheid.'

In zijn boek *Naar letter en Geest* spreekt H.M. Vroom duidelijk uit dat zijn (vrijzinnige) omgang met de Bijbel veroorzaakt wordt door het derde aspect. Hij schrijft: 'Als voorbeeld noem ik twee zaken die velen tegenwoordig aanvaarden, maar die in de bijbel uitdrukkelijk worden afgewezen. Het eerste betreft de rol van de vrouw in de kerk. Paulus schrijft haar een nederige, afwachtende houding voor. Vrouwen mogen in de gemeente niet spreken. (...) Het tweede voorbeeld is de homofilie. Zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament wordt homofilie veroordeeld. Tot op het niveau van synodes toe wordt daar door velen tegenwoordig anders over gedacht.' De *explicatio* van de Bijbel is op deze punten helder, maar Vroom wenst de stap naar de *applicatio* niet te maken.

De veronderstellingen in het verwijt

Nu kunnen we preciezer aangeven wat de veronderstellingen zijn in het verwijt dat wordt gemaakt. De eerste veronderstelling is, dat de exegetische van 1 Korinthe 11:2-15 helder is: wie dit tekstgedeelte exegetiseert, komt tot

de conclusie dat in de tijd van Paulus de vrouwen verplicht waren tijdens de eredienst een hoofddekseel te dragen. De tweede veronderstelling is dat de toepassing van dit gedeelte op de situatie van nu inhoudt, dat ook nu nog de vrouwen hun hoofd bedekt moeten hebben in de christelijke samenkomsten. De derde veronderstelling is dat personen en gemeenten die dit voorschrift niet aan vrouwen opleggen, inconsequent zijn in hun hermeneutiek. Soms maken ze de stap van *explicatio* naar *applicatio* wel (bijv. ten aanzien van de vrouw in het ambt), maar soms ook niet, bijvoorbeeld hier. Dat is willekeurig en bovendien (aldus het verwijt) doen de tegenstanders dus zelf niet wat ze aan de voorstanders van de vrouw in het ambt verwijten, namelijk dat die de stap van *explicatio* naar *applicatio* niet willen maken.

1 Korinthe in de gereformeerde exegese

Hieronder zal ik laten zien dat de eerste vooronderstelling in het verwijt onjuist is. Daardoor gaat het argument niet op. De eerste vooronderstelling is, zoals gezegd, dat Paulus aan de gemeente van Korinthe voorschrijft dat (alle) vrouwen die in de eredienst aanwezig zijn, hun hoofd moeten bedekken. Is dit inderdaad de enige en de juiste exegese?

Bij 1 Korinthe 11:2-15 zijn er tenminste twee punten waarover de oudere exegeten onderling van mening verschillen. De eerste vraag is over welke vrouwen het gaat. Sommige exegeten stellen dat het hier gaat over de relatie van 'de vrouw' tot 'de man', dus dan betreft het alle vrouwen die in de samenkomst aanwezig zijn: oude en jonge, getrouwde en ongetrouwde, gelovige

en ongelovige vrouwen. Paulus verwijst (om dat woord te gebruiken) naar de scheppingsorde (zie 1 Kor. 11:12). Maar er zijn ook exegeten die een andere uitleg geven. Omdat het gaat om de relatie ten opzichte van Christus, betreft het niet alle vrouwen, maar alleen de gelovige vrouwen. Alleen immers voor hen geldt de lijn van God, naar Christus, naar de man, naar de vrouw (1 Kor. 11:3). Als een vrouw niet gelovig is, zal zij God en Christus niet als haar hoofd erkennen en zich dus ook niet aan de genoemde hiërarchie onderwerpen.

Weer andere verklaarders zeggen dat het niet gaat over alle gelovige vrouwen, maar alleen over de getrouwde gelovige vrouwen (1 Kor. 11:7). Evenals in Efeze 5:23-32 wordt hier de huwelijksrelatie tussen man en vrouw beschouwd als een afspiegeling van de relatie tussen Christus en de gemeente. Deze drie exegetische richtingen leiden tot drie verschillende antwoorden op de vraag welke vrouwen hoofdbedekking moesten dragen in Korinthe. In het eerste geval behoorden alle vrouwen een hoofddekseel te dragen, in het tweede alleen de gelovige vrouwen en dus niet de niet-gelovige gasten, in het derde alleen de gelovige gehuwde vrouwen. Eerst zal er exegetische helderheid moeten zijn over de vraag over welke vrouwen Paulus spreekt, voordat de stap van *explicatio* naar *applicatio* kan worden gemaakt.

Er is nog een tweede punt waarover exegeten van mening verschillen. In 1 Korinthe 11:4-5 wordt gesproken over 'iedere man die bidt of profeteert...' en over 'iedere vrouw die bidt of profeteert...' In de gereformeerde exegese zijn er twee lijnen te ontdekken.

De eerste lijn vinden we bij Theodorus Beza (1519-1605), collega en opvolger

van Calvijn, en bij de kanttekeningen bij de Statenvertaling (1637). Voorstanders van deze lijn stellen dat 'bidden en profeteren' niet alleen gaat over de persoon die de voorbede in de gemeente uitspreekt en de preek houdt, maar ook over de personen die stilzwijgend meebidden en die toehoorder van de prediking zijn. Beza zegt in zijn *Annotationes maiores*: 'Omdat de apostel hier handelt over de vraag hoe het er in de samenkomst aan toe behoort te gaan, vat ik dit zo op dat het betrekking heeft op het openbare gebed en de profetie (dat is, de behandeling van de Schrift). Ik betrek het dus niet slechts op hem die het gebed doet of de bijbeltekst uitlegt, maar ook op de belijdende gemeente. Weliswaar is er een die spreekt, maar het is een gemeenschappelijke handeling, en daarom kan men zeggen dat de gehele gemeente bidt en profeteert.' De kanttekeningen bij de Statenvertaling sluiten zich bij Beza aan. Daar staat als toelichting vermeld bij iemand 'die profeteert': iemand die 'de Schriften der profeten in de vergaderingen voorleest en uitlegt, (...) of die zodanige uitleggingen in de vergaderingen aanhoort'. 'Bidden en profeteren' geldt dus in expliciete zin voor de persoon die een actieve rol heeft in de eredienst, maar tevens in impliciete zin voor al degenen die een passieve betrokkenheid hebben. En omdat vrouwen die bidden en profeteren hun hoofd moeten bedekken (1 Kor. 11:5), moeten vrouwen die in de erediensten aanwezig zijn, iets op hun hoofd hebben.

De tweede lijn is te vinden bij onder anderen Johannes Calvijn (1509-1564) en de Engelse exegeet Matthew Poole (1624-1679). In hun overtuiging gelden de woorden van 1 Korinthe 11:4-5 alleen voor mensen die expliciet en actief voorgaan in de gebeden en in de

De vraag of vrouwen anno nu wel of niet een hoofddeksel moeten dragen, kan ons helpen om helder te krijgen waarover de discussie over hermeneutiek gaat

prediking. Poole reageert dan ook op de opvatting van Beza: 'Het is geen plausibele interpretatie. Het is waar, als mensen zich aansluiten bij anderen die bidden, dan kun je van hen zeggen dat ook zij bidden. Maar van mensen die iemand horen preken of de Schrift horen uitleggen, kun je niet in eigenlijke zin zeggen dat zij profeteren. Er zijn ook geen andere teksten die op een vergelijkbare wijze kunnen worden uitgelegd, en de redenen die zij (Beza en anderen) naar voren brengen zijn niet dwingend.' Calvijn verwijst naar 1 Korinthe 14. Daar staat dat men moet streven naar de geestelijke gaven, en 'vooral daarnaar dat u mag profeteren' (1 Kor. 14:1). Dat kan onmogelijk in passieve en impliciete zin worden opgevat, maar moet wel gaan over profeteren in expliciete en actieve zin. Vandaar dat Calvijn schrijft: "Profeteren" neem ik hier voor de verborgenheden Gods verklaren, tot stichting der toehoorders, gelijk hieronder in hoofdstuk 14.' Ook Calvijn betreft het 'bidden en profeteren' dus alleen op degene die expliciet en actief bidt en preekt, niet op de aanwezige gemeenteleden.

Uiteraard kan de vraag rijzen hoe Calvijn en Poole hier in hun uitleg bij 1 Korinthe 11 kunnen erkennen dat vrouwen in Korinthe mochten voorgaan in gebed en profeteren, terwijl ze elders stellen dat diezelfde vrouwen moeten zwijgen (1 Kor. 14:34). Hun antwoord is dat het actieve profeteren zowel toen als nu tot de uitzonderingen behoort, waarbij Poole verwijst naar de dochters van Filippus (Hand. 21:9). De grondregel is dat vrouwen

in de gemeente zwijgen (1 Kor. 14), en als zij in uitzonderlijke gevallen profeteren, dan dienen zij dat te doen met bedekt hoofd (1 Kor. 11).

Samenvatting

Duidelijk wordt dat er in de gereformeerde exegetraditie twee lijnen te zien zijn. De lijn van Calvijn en Poole stelt op exegetische gronden dat uit 1 Korinthe 11:4-5 niet kan worden afgeleid dat vrouwen tijdens de eredienst hun hoofd moeten bedekken. In hun optiek gebeurde dit ook niet tijdens de erediensten in Korinthe, en dus is dat ook nu niet voorgeschreven. Vrouwen mochten toen en mogen nu in de eredienst aanwezig zijn zonder hoofdbedekking. De *applicatio* 'een hoofddeksel is nu voor vrouwen verplicht' is slechts dan terecht als de *explicatio* van de tekst is 'een hoofddeksel was toen voor vrouwen verplicht'. Dat vrouwen nu geen hoofddeksel hoeven te dragen, heeft dus niets te maken met het feit dat wij nu in een andere tijd leven en de voorschriften van 2000 jaar geleden niet meer bij voorbaat voor ons geldend zouden zijn.

Indien je als gemeente en/of kerkenraad de exegeze van Calvijn, Matthew Poole en anderen plausibel en overtuigend vindt, dan besluit je op exegetische gronden dat vrouwen geen hoofddeksel hoeven te dragen. Dat heeft dan dus niet te maken met nieuwe hermeneutiek, willekeur of inconsistent bijbellezen, maar integendeel, het is een gevolg van de gezonde

overtuiging dat er aan een voorschrijvende *applicatio* een heldere *explicatio* vooraf moet zijn gegaan.

Ik kan me bovendien voorstellen dat er gemeenten zijn die zich bewust zijn van de twee exegetische tradities, en binnen de gemeente ruimte willen laten voor beide lijnen. Vrouwelijke gemeenteleden die zich overtuigd voelen door de visie van Calvijn en Poole, zullen dan geen hoofdbedekking dragen. Vrouwen die zich bij de exegeze van Beza en de Statenvertaling aansluiten, zullen dat wel doen. Het is goed als in de gemeente deze vrijheid van exegeze mag bestaan.

Conclusie

De vraag of vrouwen anno nu wel of niet een hoofddeksel moeten dragen, kan ons helpen om helder te krijgen waarover de discussie over hermeneutiek gaat. De vraag is niet of onze exegeze altijd glashelder is. De vraag is ook niet of het altijd eenvoudig is om de stap van *explicatio* naar *applicatio* te maken. Maar dit is de vraag: als de uitleg van een bijbelgedeelte helder is, en als de toepassing op ons leven ook duidelijk en onomwonden kan worden gemaakt, weigeren we dan Gods Woord op ons eigen leven toe te passen, omdat zijn geboden ons om een of andere reden niet aanstaan? Of aanvaarden we dan de stap van *explicatio* naar *applicatio*, omdat wij de Bijbel aanvaarden als een Woord waarmee God ook ons nu aanspreekt, en we ernaar verlangen aan Gods geboden gehoorzaam te zijn? ■

Dr. G.A. (Gert) van den Brink is emeritus predikant in de HHK, en doceert kerkgeschiedenis en filosofie aan de Theologische Universiteit Apeldoorn.

WAAROM IK LEES WAT IK LEES

Als je mensen de vraag voorlegt waarom ze lezen, krijg je vele voor de hand liggende, voorspelbare antwoorden: ‘voor het verzamelen van kennis over een voor mij relevant onderwerp’, ‘voor mijn studie’, ‘om op de hoogte te blijven van het nieuws’, ‘voor duiding van het (politieke) nieuws’ et cetera. Sommigen schakelen meteen door naar ‘vermaak’ en bedoelen dan gewoonlijk fictie.

Literatuurlijiefhebbers moeten wat langer nadenken, is mij gebleken. Zij hebben het in hun antwoorden over cultuur, de confrontatie met nieuwe, liefst grensverleggende denkbeelden, over de zin van het leven, van het lijden, van de dood, over de *condition humaine*, over troost, over identificatie en vervreemding, over verbreding van hun horizon en verdieping van hun menszijn. Een Amerikaanse scholiere verwoordde het mooi: ‘*So I know I’m not alone*’ (‘dan weet ik dat ik niet de enige ben’), een antwoord dat thuishoort in de categorie ‘identificatie’ en ‘troost’.

En al die dingen herken ik. Maar, al spelen ze op de achtergrond zeker een rol, toch ben ik nooit aan een boek begonnen met een of meer van deze zaken als reden of doel. Je kunt tenslotte over de zin van het lijden ook mooie beschouwingen lezen, of naar een referaat luisteren over de *condition humaine*. Dat duurt veel korter en geeft je in gecondenseerde vorm waarschijnlijk net zoveel stof tot nadenken als Tolstois *Oorlog en vrede*. Dus waarom begint iemand aan zoiets als *À la recherche du temps perdu* van Proust? Ik kies een paar echte klassiekers in het literaire genre waarvan ook literatuurlijiefhebbers toe-

geven dat ze die boeken zouden moeten lezen, maar waar ze het toch voorname-lijk óver hebben. Intussen blijft de vraag staan, ook voor de modernere literaire werken.

Niet veel van de personen die ik in de loop van de tijd vroeg waarom zij lezen, begonnen meteen over *stijl*. En wanneer dat woord eenmaal gevallen was, be-doelden de literatuurminnaars meestal dat een boek 'goed geschreven' moest zijn. Maar wat dat precies was, lieten ze veelal in het midden of ze beschreven het in algemene, abstracte termen.

Lang geleden kwam op een zaterdagmorgen een van mijn toen nog kleine kinderen in zijn pyjama naar me toe. Op zijn uitgestrekte hand lag een dood woestijnratje dat hij uit zijn kooitje had gehaald. 'Pap,' zei hij, 'hij doet 't niet meer.' Uit zijn mededeling bleek dat hij niet zeer geschokt was. Een paar nieuwe batterijen zouden het probleem wel oplossen. En toen hij vernam dat dat niet kon, keek hij mij niet begrijpend aan en staarde een poosje uit het raam. Voor hem was dit de eerste confrontatie met de dood. Lang heeft hij er niet mee gezeten, want een nieuw woestijnratje was spoedig aangeschaft. Hoe dat zijn begrip van het concept 'dood' heeft beïnvloed, weet ik niet. Hij is verder normaal opgegroeid. Maar zijn mededeling van een paar woorden gaf een effectief inkijkje in zijn wereldbeeld.

Simon Carmiggelt schreef ooit in een Kronkel voor *Het Parool*, getiteld 'Paard', deze zin: 'Op het allerlaatste moment kwam er nog een agrariër aangeklost die aan een touw een groot, bloot paard met zich meevoerde.' Hij had ook kunnen schrijven: 'Op het allerlaatste moment kwam er nog een boer aan met een paard aan een touw.' Ik vind dat een weinigzeggende zin. Je kunt volhouden dat er dezelfde informatie in gegeven

wordt als in de eerste, maar dat valt te betwisten. Wie een boer een agrariër noemt, komt niet zelf van het platteland. 'Aangeklost' suggereert klompen, een detail waar een plattelander waarschijnlijk geen oog voor heeft. En van een paard zeggen dat het *groot* en *bloot* is, duidt op een sensatie die vooral stadsmensen hebben als ze eens echt in de buurt van zo'n groot beest als een (boeren)paard komen. *Bloot* ook, want stadsmensen kennen paarden alleen 'aangekleed', dus met tuig en zadel, zoals op de televisie. 'Met zich meevoerde' is ook zo'n detail: het maakt in één keer duidelijk wie de baas is. Opnieuw een detail dat een plattelander niet zal opvallen, omdat dat in zijn wereld een vanzelfsprekendheid is. Dit zinnetje geeft dus niet alleen een informatie-element over het verhaal, maar minstens zoveel over de verteller: een door-en-door stadse meneer.

Zoals kleren de man maken, zo maakt stijl de verteller

Onlangs las ik het boek *A river runs through it* (1962) van de Amerikaanse schrijver Norman Maclean. Het begint zo: 'In our family there was no clear line between religion and fly fishing.' Dat het onderscheid tussen vliegvissen en religie onduidelijk was in zijn familie is zó absurd en hilarisch, dat je meteen wilt doorlezen. En als je het verhaal uit hebt, zingt het slot 'I am haunted by waters' ('rivieren – ze laten me niet los') nog een poos in je na. En je begrijpt de zin.

Stijl is bepalend voor wat een tekst oproept, de evocatieve kracht. *Stijl* bepaalt of de lezer nieuwgierig wordt naar het vervolg, *stijl* kan ontroeren, probeert

woorden te geven aan schoonheid en verdriet, maakt aan het lachen door originaliteit.

Op een basaal niveau is *stijl* vooral een kwestie van woordkeus, maar door die woordkeus ontstaan *stijlfiguren* en worden metaforen geboren. Zoals kleren de man maken, zo maakt *stijl* de verteller. De 'platte' tekst is de elementaire informatieoverdracht, maar de *stijl* bepaalt de kleur, de zeggingskracht, de schoonheid. De *stijl* 'verraadt' de verteller. De voorbeelden hierboven illustreren dat, hoe summier ook.

Toen ik *A river runs through it* uit had, had ik veel beschrijvingen gelezen van de *kunst* van het werpen met een werphengel. Dat is geen onderwerp waar ik normaal gesproken warm van zou worden. Ik houd zelfs helemaal niet van vissen. Maar de wijze waarop de schrijver de handeling tot in detail weergaf – hoe de vislijn glinsterend in het zonlicht lussen in de lucht beschreef en hoe de namaakvlieg ten slotte zo zacht op het wateroppervlak van de snelstromende rivier landde, dat geen enkele vis meer onraad rook – hij gunde mij een blik in een wereld van een ongekende schoonheid, waarvan ik het bestaan tot dan toe niet eens vermoedde.

Het blijkt dat het onderwerp er niet zoveel toe doet. Veel belangrijker is de vraag of de schrijver zijn taal zo goed beheerst, dat je al lezend vergeet dat je leest en de sensatie ondergaat dat het verhaal je opneemt. Taal kan dat doen: je verplaatsen naar een andere werkelijkheid. Dat klinkt als een cliché en dat is het ook. Maar het blijft een sensatie die onbetaalbaar is. Waar het verhaal over gaat, is secundair. De schrijfstijl bepaalt of je geboeid blijft. Er zijn ook journalisten die die gave bezitten. Je leest wat zij schrijven, ongeacht het onderwerp. Hun *stijl* is het haakje waaraan je vastzit.

Uiteraard is het onzin te beweren dat het onderwerp er niet toe doet. Het is vrijwel onmogelijk om geboeid te blijven door een verhaal als de inhoud van elk belang ontbloot is. 'Belang' is misschien een verkeerd woord. Bomans, de meester van de hyperbool (de overdrijving), heeft een compleet boek gewijd aan het fictieve personage Thomas Robert Spoon, van wie gesuggereerd wordt dat hij een onbegrepen genie was. De zeer weinige mensen die dat doorhebben, hebben een Spooongenootschap opgericht waarvan het, door de extreem strenge ballotage, vrijwel onmogelijk is lid te worden. Tussen de regels door wordt duidelijk dat Spoon een volstrekt onbelangrijke nietsnut was.

Dit uiterst vermakelijke verhaal heeft geen direct 'belang'. Je kunt hooguit stellen dat de veronderstelde opgeblazenheid van de academische wereld op de hak genomen wordt. Dat je blijft lezen, heeft natuurlijk te maken met de grappig-krankzinnige inhoud, maar het is de superieure stijl van de schrijver die die inhoud overeind houdt. De constante overdrijving weet hij gedoseerd en bloedserius op te dienen en dát maakt dat je het uitleest. Bomans heeft het boek de vorm van een proefschrift gegeven, inclusief allerlei quasi-verhelderende voetnoten. Zo bespot hij niet alleen het feit dat dissertaties vaak zeer diepgaand over bijna niets gaan, maar weet hij ook de stijl van veel proefschriften lachwekkend te imiteren. En daarmee is de komedie compleet.

De flaptekst van veel boeken is een soort minisamenvatting van de inhoud of een *teaser* met wat prikkelende elementen uit de inhoud. Wie de flaptekst leest van John Irvings *A prayer for Owen Meany* of van Tommy Wieringa's *Joe Speedboot*, moet haast wel afhaken: wat daarin staat, is zó ongeloofwaardig, dat het de moeite van het lezen niet waard kan zijn. Wie die barrière neemt en toch

gaat lezen, komt tot zijn verrassing in een verhaal terecht dat klópt. De gebeurtenissen blijken ineens alleszins aannemelijk en vertonen onderling een niet vermoede samenhang. En de vele details, waarvan je dacht dat ze alleen voor de *couleur locale*, de sfeer, waren opgeschreven, blijken verderop in het verhaal van belang te zijn.

Ook hier blijkt de geloofwaardigheid van de inhoud direct verband te houden met de stijl van de schrijvers, een stijl die hen daarnaast ook op een unieke wijze karakteriseert.

Het was de stijl, de trefzekere woordkeus, het gevoel voor detail en tempo, die hen meenam het verhaal in

Het is me opgevallen dat veel Engelstalige literatuur hieraan voldoet. Aan de basis ligt meestal een gewoon, goed verhaal, dat met smaak wordt opgediend zodat ook lezers zonder veel literaire scholing ervan kunnen genieten. Deze toegankelijkheid-zonder-pretentie zet sommige literatuurminnaars nog weleens op het verkeerde been, gewend als ze zijn aan romans met een complexe intrige, diepgravende psychologie, symboliek, verwijzingen naar andere literatuur, naar de klassieken et cetera. Totdat ze zich realiseren dat het *de stijl was*, de trefzekere woordkeus, het gevoel voor detail en tempo, die hen meenam het verhaal in. En tot hun verrassing blijkt het ook die stijl te zijn waardoor zij de gelaagdheid opmerken die literatuur kenmerkt en lezing ervan tot zo'n waardevol plezier maakt. Schrijvers uit die wereld voelen zich ook

niet te goed om toe te geven dat ze een cursus Creatief Schrijven hebben gevolgd en dat ze daar hun eigen stijl hebben leren ontwikkelen. En met succes. Niet gehinderd door het romantische idee van het aangeboren genie.

Die nuchterheid, die bescheidenheid ook, vind ik aantrekkelijk. En natuurlijk voldoen lang niet alle schrijvers aan dit beeld. Maar dat laat onverlet dat veel grote, onvergankelijke literatuur, gemaakt is door schrijvers die uiteindelijk vooral gewone mensen waren, thuis in de rommelige wereld die ons thuis is en zonder hoogdravende pretenties. Maar mét de gave van de taal en het inzicht van de gelouterde waarneming.

Stijl is niet alleen maar een taalding waarvan je al dan niet kunt genieten. Door de stijl krijg je een terloopse blik in het 'interieur' van de auteur, en krijgt de behandeling van het onderwerp een kleur die je niet zag aankomen en een perspectief dat je blik verruimt en soms ook verzacht.

Het is daarop dat ik hoop wanneer ik een boek lees. ■

Bauke Seldenthuis is oud-docent Nederlands.

PREEK EN

AANBIDDING

John Piper

Van de bekende auteur en veelschrijver John Piper verscheen een vertaling van een derde deel in een serie van drie boeken. Het eerste, *A Peculiar Glory* (2016) gaat over de vraag hoe wij kunnen weten dat de Bijbel Gods Woord is en volkomen waar. Het tweede, *Reading the Bible Supernaturally* (2017) richt zich op hoe wij de Bijbel moeten lezen. In het derde deel, *Expository Exultation: Christian Preaching as Worship* (2018), vertaald onder de titel *Prediking als aanbidding. Bijbelverklarende verheerlijking van God* (2019), beschrijft Piper het doel van de prediking en gaat hij in op de vraag hoe dit doel het beste bereikt kan worden. Een boek waarin voor zowel voorgangers als kerkgangers veel parels zijn te vinden.

Piper is ervan overtuigd dat prediking niet alleen *meewerkt* aan aanbidding, maar zelf ook aanbidding *is*. Hij smeedde hiervoor de term ‘verklaren-de vervoering’. ‘Muziek is één manier om de vervoering van het hart op te wekken en te dragen; prediken is de andere manier. Bij aanbidding gaat het om het bewust kennen en waarderen en tonen van de hoogste waarde en de schoonheid van God.’ Prediking is door God aangewezen om aanbidding op te wekken en te versterken. De preek is zelf aanbidding als God alle eer krijgt die Hem toekomt en Hij in al zijn eigenschappen en daden wordt grootgemaakt. ‘De prediker verklaart de betekenis van de Schrift en is tegelijkertijd in vervoering over de werkelijkheid erin die God verheerlijkt. Vervoering zonder verklaring is geen prediking. Verklaring zonder vervoering is geen prediking.’ De prediker moet verklaren en loven. Daarom is prediking *verklarende vervoering*. De preek is ‘verklarend’, als deze daadwerkelijk uit de bijbelteksten komt, en als de ware betekenis daarvan ‘eruit wordt gehaald en opengelegd’.

Trinitarische wortels

God wil aanbeden worden om wie Hij is. Het unieke karakter van de prediking als vorm van communicatie is in overeenstemming met het wezen van God. Dat is dé reden dat prediking gepast is in de eredienst. De drie Personen in God verheugen zich in elkaar. De Vader verheugt zich bijvoorbeeld in de Zoon. Omdat wij mensen naar zijn beeld en gelijkenis gemaakt zijn, hebben ook wij het vermogen te kennen en lief te hebben. Dit vermogen mondt uit in het verheerlijken van de drie-enige God.

Naarmate we Hem beter kennen zal de verheerlijking toenemen. Die verheerlijking geschiedt in de prediking en de prediking roept de aanbidding op. In de eredienst hebben de leiders de taak om de waarheid te verkondigen en zo duidelijk mogelijke denkbeelden over God voor te stellen aan het verstand van de gelovigen. Om op die manier in hun hart de meest zuivere en gepaste gevoelens jegens God op te wekken. Als een mens op die manier ook daadwerkelijk tot aanbidding komt, is dat het werk van de Heilige Geest.

Inspanning en ontspanning

Het voorbereiden van een preek vraagt veel van de prediker. Piper stimuleert predikers om veel werk van de bijbeltekst te maken. Ze mogen bijvoorbeeld niet voorbijgaan aan de details van de tekst en moeten ook op zoek gaan naar de werkelijkheid achter de tekst. De werkelijkheid die gepreekt moet worden is als volgt: het leven voor de heerlijkheid van God, het grootmaken van de gekruisigde Christus en het wandelen door de Geest. Bij het schrijven en houden van de preek is het belangrijk veel aandacht te besteden aan woordkeus en logische argumentatie. Wie preekt, moet zich maximaal inspannen en mag zich tegelijk ontspannen. De Bijbel staat immers vol beloften die duidelijk maken dat God zelf de bediening van de verzoening zegent.

Kritische noten

Om zijn punt te maken slaat Piper vaak op hetzelfde aambeeld. In herhaling schuilt kracht, maar ook zwakte. Zijn aanpak doet me denken aan een opmerking die een catechisant maakte, toen ik met zijn groepje de flow van een kerkdienst besprak. Toen we bij ‘de preek’ waren aangekomen, zei hij: ‘Ik vind het fijn dat u anders preekt dan onze vorige dominee.’ Ik keek hem vragend aan. ‘Ja want die zei altijd op drie verschillende manieren hetzelfde.’ Zoals het luisteren naar een op die manier opgebouwde preek iets vermoeiends heeft, zo sloeg tijdens het lezen van *Prediking als aanbidding* bij mij de vermoeidheid toe. Het boek is een goudmijn, maar vraagt wel doorzettingsvermogen van de lezer. Behalve de vele herhalingen en samenvattingen heb ik ook de eenzijdigheid van het boek en de stelligheid waarmee

Piper zijn visie naar voren brengt, als minder sterk beleefd. Ik geef daarvan drie voorbeelden.

Boodschap en toonsoort

De rode draad van het boek is: prediking is aanbidding en moet tot aanbidding leiden. Een goede preek zal altijd leiden tot het verheerlijken van de drie-enige God. 'Gods oneindige waarde en schoonheid wordt grootgemaakt in de eeuwigdurende, hartstochtelijke aanbidding van de door bloed gekochte bruid van Christus uit elke stam, taal, volk en natie.' Dat is het ultieme (het uiteindelijke) doel. Naast dit ultieme doel onderscheidt Piper ook andere doelen van de verkondiging. Bijvoorbeeld het verkrijgen en onderhouden van het geloof in God en Jezus Christus, en de transformatie van de gelovigen van zelfzuchtige in liefdevolle mensen. Deze noemt hij 'voorlaatste doelen'. Volgens Piper zal een goede preek dus altijd moeten leiden tot het verheerlijken van God. Die benadering lijkt me te eenzijdig. Niet elk antwoordlied op de verkondiging kan en hoeft wat mij betreft een loflied te zijn. Ook de 'voorlaatste doelen' kunnen de toon zetten. Drs. H. de Jong zei eens: 'Het lied na de preek is de spijker die de preek dieper in het hart hamert.' De boodschap van de preek bepaalt de toonsoort van 'het amen' van de gemeente op de preek. De ene keer zal dat inderdaad een uitbundige lofzang zijn, maar de andere keer bijvoorbeeld een lied van verlangen, een gebed om vrede of vernieuwing, een schuldbelijdenis of een belijdenis.

Retorica

Op een vrij stellige manier wijst Piper de retorica als hulpmiddel voor de prediking af. Paulus maakte daar immers ook bewust geen gebruik van (1 Kor. 1:17; 1 Kor. 2:1). Bovendien is het effect van retorica slechts tijdelijk. Wel wil hij aansluiten bij wat hij 'bijbelse welsprekendheid' noemt. Onder leiding van de Heilige Geest hebben de bijbelschrijvers gebruikgemaakt van allerlei stijlvormen, zoals alliteratie, chiasme, analogie, ironie en paradoxen. Piper: 'Het lijkt me toe dat God ons uitnodigt om ons bij Hem aan te sluiten in deze creativiteit van welsprekendheid.'

Mijns inziens gaat er met het resoluut afwijzen van het gebruikmaken van inzichten uit de retorica veel verloren. Al

in de vroege kerk deed een groot prediker als Chrysostomus zijn voordeel met de inzichten van de retorica. Zijn preken waren en zijn velen tot zegen. En in de Reformatie spande Melanchthon zich in om de retorica vruchtbaar te maken voor de prediking.¹ Hoe begin ik op een goede manier een preek? Hoe orden ik de stof? Hoe zorg ik voor een goede structuur? Hoe maak ik contact met mijn hoorder? Hoe formuleer ik goede overgangen in een preek? Hoe ziet een goed slot eruit? Wie ben ik als ik preek? Bij het zoeken naar antwoorden op dergelijke vragen vormen de inzichten van de retorica een waardevolle 'Fundgrube'. In het homiletisch onderwijs in Kampen maken we daar dankbaar en met vrucht gebruik van.

Het Oude Testament en Christus

Piper is ervan overtuigd dat ook oudtestamentische teksten, met al hun bijzonderheden en details, tot het verheerlijken van God kunnen leiden. Tenminste, als de prediker die verbindt met Gods heerlijkheid, het kruis van Christus en de gehoorzaamheid door het geloof. We kunnen en moeten Christus vanuit alle oudtestamentische teksten preken. Voor de verbinding tussen het Oude Testament en Christus is 'vervulling' zijns inziens de enige betrouwbare en begaanbare route. Manieren om in het Oude Testament schaduwen of typen van Christus te zien voorziet Piper van het etiket 'twijfelachtig'. Voor mij is het de vraag of elke tekst uit het Oude Testament wel te bepreken is. Natuurlijk, we zijn geroepen 'de volle raad Gods' te verkondigen (Hand. 20:27), maar dit wil niet

¹ C.T. de Groot, 'De jonge Melanchthon en de prediking', in: Frank van der Pol (red.), *Philippus Melanchthon. Bruggebouwer*, VBK Media, Utrecht, 2011, p. 152-167.

zeggen dat elke bijbeltekst daarvoor echt geschikt is. Prof. Kees de Ruijter drukte het tijdens een college zo uit: 'Niet elke bijbeltekst heeft "homiletische potentie".'

Ook de bewering dat Christus vanuit het Oude Testament alleen via de weg van de vervulling gepreikt kan worden, is mij te eenzijdig. Er zijn meerdere wegen die vanuit het Oude Testament naar Christus leiden. Het Nieuwe Testament zelf gaat ons daarin voor. Christus kan bijvoorbeeld worden verkondigd door middel van een bijbels thema als 'het koninkrijk' of 'het verbond'. Of via een persoon. Tim Keller geeft daarvan in zijn boek *Preken* een aantal voorbeelden. Ik noem er twee: Jezus is de ware en betere Adam die wél slaagde voor de test in het paradijs en wiens gerechtigheid ons toegerekend wordt (1 Kor. 15). Jezus is de ware en betere Abel, die, hoewel hij onschuldig was toen hij gedood werd, bloed heeft dat roept om onze vrijspraak, niet om onze veroordeling (Heb. 12:24).²

Spiegel

Pipers stellige eenzijdigheid roept, zo moge duidelijk zijn, tegenspraak op. Tegelijk reikt zijn boek veel aan wat het doordenken meer dan waard is. Het boek is wat mij betreft een spiegel waarmee zowel predikanten als alle gelovigen hun voordeel kunnen doen. In een spiegel word je in ieder geval ook geconfronteerd met je eigen onvolkomenheden.

Volgens Piper moet het in een preek vooral over God gaan. Elke preek moet de schoonheid van God tonen. Het gaat erom dat we Hem meer en meer leren kennen, koesteren, waarderen en verheerlijken. Ik vraag me af: gaan

mijn preken, en in het algemeen de preken die we horen, wel genoeg over God en niet te veel over andere zaken, bijvoorbeeld het geleefde geloof?

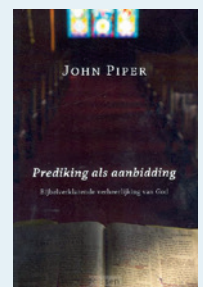
Piper accentueert dat verkondiging schriftverkondiging is. De tekst moet zo verklaard worden dat zijn boodschap en de waarde daarvan eruit oprijzen en naar de hoorder worden gebracht. Predikers moeten zich erop toeleggen Gods glorie ook in de details van de tekst te zoeken en die te laten zien. Ik vraag me af: hebben mijn preken, en andere preken die we horen, wel genoeg oog voor de details van de Schrift en zijn onze preken wel echt schriftverkondiging? Preken hebben als ultiem doel het verheerlijken van God, zegt Piper. Ik vraag me af: leiden mijn preken, en de preken die we horen, wel genoeg tot het verheerlijken van God? Wordt God wel genoeg grootgemaakt? In hoeverre wekken preken bewondering en verwondering?

De prediker is geroepen zich maximaal in te spannen. Maar als prediking werkelijk tot verheerlijking leidt, is dat uiteindelijk het werk van de Heilige Geest. De Geest verlicht onze duisternis. Hij verlicht de ogen van ons hart (Ef. 1:18). Piper: 'De Heilige Geest vult je hart met gevoelens die die openbaring teweeg wil brengen, zoals liefde, verzadiging, vreugde, verwondering, verlangen, en je gaat zien hoe je leven veranderd wordt, nu en tot in eeuwigheid.' Ik vraag me af: in hoeverre weet ik mij als prediker, zowel bij de voorbereiding als tijdens de verkondiging, afhankelijk van de Heilige Geest? En: bidden wij als kerkgangers voor, tijdens en na de dienst voor onszelf, voor elkaar en voor de predikant wel met verwachting om de krachtige werking van de Heilige Geest?

Prediking als aanbidding is een rijk boek, het stemt tot nadenken en roept een verlangen wakker. Wat zou het mooi zijn als na iedere preek Vader, Zoon en Heilige Geest aanbeden worden! Wat zou het geweldig zijn als elke eredienst een voorproefje is van Gods nieuwe wereld!

Dr. Kees de Groot is predikant van samenwerkingsgemeente De Brug Nunspeet NGK/GKv en docent homiletiek en catechetiek aan de TU Kampen

² Tim Keller, *Preken. Geloof overbrengen in een sceptische tijd*, Van Wijnen, Franeker, 2016, p. 76.

N.a.v.:
John Piper,
Prediking als aanbidding. Bijbelverklarende verheerlijking van God, Het Zoeklicht, Doorn, 2019, ISBN 9789064512988, 371 pag., prijs € 24,95

UIT CLARION
VAN 25 JUNI 2021

Wanneer Paulus de man het hoofd van de vrouw noemt binnen de huwelijksrelatie, hoort daar dan de notie van gezag bij? In Efeziërs 5:24 verbindt hij dat hoofd-zijn immers aan de opdracht dat vrouwen aan hun eigen mannen 'onderdanig' moeten zijn, zoals vroeger meestal vertaald werd en de HSV nog doet. (De NBV zegt: zij moeten 'het gezag van hun man' erkennen). Het woord dat de apostel gebruikt komt ook al in vers 21 voor. Daar schrijft hij meer in het algemeen: 'aanvaard elkaars gezag uit eerbied voor Christus' (zo de NBV; in de HSV: 'Wees elkaar onderdanig...'). Vaak wordt juist dit vers gebruikt om te ontkennen dat in de man-vrouwverhouding de notie van gezag zou zitten. Zo ook in het rapport Elkaar van harte dienen, dat ten grondslag ligt aan de besluiten van de GS Goes over vrouwelijke ambtsdragers. Op pag. 27v lezen we over Efeziërs 5:21-33: 'Dit gedeelte spreekt over de verhouding tussen man en vrouw binnen het huwelijk. Daarbij is vers 21 het uitgangspunt bij Paulus. Ook in het huwelijk geldt: wees elkaar, uit ontzag voor Christus, onderdanig. Het gaat om een wederkerige onderdanigheid. Hiermee drukt de apostel zich sterk uit. Binnen het christelijk huwelijk past geen enkele vorm van overheersing, net zo min als dit waar dan ook in de gemeente van Christus past.' Dit rapport weet dan ook geen enkele inhoudelijke invulling aan het hoofd-zijn van de man te geven. Het zou alleen gaan om zelfverloochening en zelfopofferende liefde, en daarmee wordt de manier waarop het hoofd-zijn ingevuld moet worden, verward met de inhoud ervan.

Ondertussen is het nog maar de vraag of het terecht is om bij de uitleg van Efeziërs 5 dat 21e vers deze rol te laten spelen. Al staat het synoderapport daar bepaald niet alleen in.

Onder de titel 'Submission: #notjustforwives' schreef ds. Peter H. Holtolüwer hierover een interessant hoofdartikel in het kerkelijk opinieblad van de Canadian Reformed Churches Clarion (25 juni 2021). Het notenmateriaal liet ik weg.

Elkaar onderdanig

Het thema van de onderdanigheid van de vrouwen aan hun mannen lijkt opnieuw om aandacht te vragen. Een heel aantal recente boeken, geschreven door

gereformeerde en/of evangelicale auteurs, hebben afgerekend met het aloude leerstuk waarin vrouwen opgeroepen worden om onderdanig te zijn aan hun mannen onder erkenning van hun hoofd-zijn. Zij benadrukken in plaats daarvan met stelligheid dat vrouwen en hun mannen geroepen zijn tot wederzijdse onderdanigheid. Dit baseren zij op Ef. 5:21. In dit concept is er geen sprake meer van dat de man gezag zou hebben, noch dat hij bestemd zou zijn om een leidende rol te spelen, maar alleen van nederige onderdanigheid aan elkaars wil binnen het huwelijk. Voordat ik commentaar ga geven op dit idee, zoom ik eerst in op wat de Schrift zegt over de onderdanigheid van mannen. Het komt mij voor dat het debat hierover nogal eens vast komt te zitten doordat de blik alleen gericht is op de roeping van getrouwde vrouwen om zich te onderwerpen. Maar hoe zit het dan met de roeping van getrouwde mannen (ook vrijgezelle mannen!) om zich aan anderen te onderwerpen? Als het voor vrouwen soms een worsteling is om onderdanig te zijn aan hun mannen, zoals zij geroepen worden te doen in Ef. 5:22-24, hebben ze dan wel in de gaten dat hun echtgenoten weleens aan het worstelen konden zijn met dezelfde verplichting, zij het in een andere setting?

‘Hoe zit het dan met de roeping van getrouwde mannen (ook vrijgezelle mannen!) om zich aan anderen te onderwerpen?’

Wat is onderdanigheid?

Laten we beginnen met de basale betekenis van het werkwoord ‘onderdanig zijn’ in de Bijbel. Het betreffende Griekse woord dat in Ef. 5:21 en elders in de Schrift gebruikt wordt, is *hupotasso* en heeft als grondbetekenis ‘ergens onder plaatsen’. Engelse synoniemen voor de vertaling ‘submit’ zijn ‘subject’ en ‘subordinate’ (in het Nederlands: *onderwerpen en ondergeschikt maken*, PLS). Het werkwoord erkent impliciet het bestaan van een ordening en gezags-

structuren in de maatschappij, zoals koningen/koninginnen en hun onderdanen, meesters en hun slaven, ouderlingen in de kerk en de mensen die zij onder hun hoede hebben, als ook mannen en hun vrouwen. In de Bijbel is het zo dat elk van de laatstgenoemden in deze paren geroepen is om zich te onderwerpen (*hupotasso*) aan de ander. Daar hoort zowel bij dat je jezelf onderwerpt aan het gezag van de ander als ook dat je zijn of haar gezag honoreert door zijn of haar wil te gehoorzamen. Dat houdt ook respectvolle gehoorzaamheid in en dat is niet alleen Gods roeping voor vrouwen naar hun echtgenoten toe, maar ook voor echtgenoten en mannen in het algemeen naar iedereen toe die God boven hen geplaatst heeft. En aangezien het hierbij om een roeping van God gaat, moet onderdanigheid dus iets goeds zijn.

Mannen die onderdanig zijn aan mannen

Het is tenslotte toch ook iets goeds dat van alle mannen (getrouwd of alleenstaand) gevraagd wordt dat zij zich onderwerpen aan bijvoorbeeld de ouderlingen van de kerk? Dat blijkt duidelijk Gods wil te zijn wanneer Petrus de opdracht geeft: ‘En u, jongeren, moet van uw kant het gezag erkennen (*hupotasso*) van ouderlingen (*Holtulüwer vertaalt hier dus met ‘ouderlingen’, waar veel Nederlandse vertalingen ook wel met ‘ouderen’ vertalen, PLS*)’ (1 Petr. 5:5). Hebr. 13:17 vult deze roeping in: ‘Gehoorzaam uw leiders en schik u naar hen, want zij waken over uw leven en zullen daarvan ook rekenschap moeten afleggen. Zorg ervoor dat zij hun taak met vreugde kunnen vervullen, zodat ze geen reden tot klagen hebben: dat zou u zeker niet ten goede komen.’ De ouderlingen weiden de kudde door de leden te bewegen de goede Herder te volgen in liefde en gehoorzaamheid. Ouderlingen onderwijzen hen in de beloften en geboden van God en alle leden moeten zich daaraan onderwerpen en gehoorzamen. Wanneer ze dat niet doen, moeten de ouderlingen hen vermanen, terechtwijzen en zo nodig ook kerkelijke tucht oefenen.

Kun je je voorstellen wat er zou gebeuren wanneer de mannen in de kerk de instructies van de ouderlingen zouden negeren en gewoon hun eigen ding zouden doen? In plaats van gevolg te geven aan de oproep van de ouderlingen om trouw alle kerkdiensten te bezoeken, zouden dan de mannen (en in het geval van getrouwde mannen ook hun gezinnen) alleen maar komen wanneer zij er zin in hebben. Net zo zouden de mannen alleen maar anderen helpen wanneer het hun uitkwam (of zich er niet druk om maken); ze zouden net naar het hun uitkwam hun kerkelijke bijdrage betalen; ze zouden net hoe het hun uitkwam met bijbelstudie meedoen of hun kinderen naar catechisatie sturen. Zonder onderwerping aan gezag zou er niet veel orde overblijven in de kerk en in plaats

daarvan zou zich een patroon ontwikkelen van eigenwillige godsdienst, iets dat God juist haat. Onderdanigheid betekent dat je jouw wil voegt naar degenen die gezag hebben en doet wat zij vragen, zo lang het je niet in conflict brengt met Gods Woord. Onderdanigheid is door God ontworpen en het is een zegen voor iedereen die ermee te maken heeft.

De roeping om je te onderwerpen aan de raad van oudsten (de kerkenraad) gaat zelfs op voor individuele diakenen, ouderlingen en predikanten. Elke ambtsdrager belooft bij zijn bevestiging om zich te onderwerpen aan de kerkelijke vermaning en tucht in het geval hij zich zou misgaan in leer of leven. Elke individuele ambtsdrager valt net als elk individueel kerklid onder het opzicht van de ouderlingen voor zover het hun persoonlijke leer en gedrag betreft. Algemener uitgedrukt, volgens Gods vijfde gebod moeten diakenen, ouderlingen en predikanten zich ook 'met gepaste gehoorzaamheid onderwerpen' aan 'de goede onderwijzing en tucht' van hen die gezag over hen hebben (HC, zd. 39).

Weerstand en zegen

Persoonlijk heb ik ervaren hoe dit gebod zowel weerstand oproept als dat het een zegen betekent. De weerstand treedt op omdat wij van nature er niet van houden om anderen te gehoorzamen. Diezelfde neiging heb ik ook, zelfs als christen, zelfs als predikant! Naar mijn oude natuur denk ik graag dat ik het 't beste weet, terwijl ik naar mijn nieuwe natuur – zoals de Heilige Geest die in mij tot leven brengt – weet dat het mijn roeping is om mij te onderwerpen aan de beslissing van de ouderlingen, zelfs als ik er twijfels bij heb. En die twijfels komen voor.

Als predikant heb ik zo'n beetje alle vergaderingen bijgewoond van de kerkenraad in de kerken die ik gediend heb, en ik heb die zelfs voorgezeten. In verreweg de meeste gevallen waren we in staat om een onderwerp te bediscussiëren en vervolgens eenstemmig een beslissing te nemen. Maar af en toe bleven de meningen verschillen en was de raad verdeeld. En bij die gelegenheden bleek ik soms bij de minderheid te horen. In een aantal van die gevallen was ik er zeer van overtuigd dat de kerkenraad een onwijze beslissing aan het nemen was en toch, ondanks al mijn pleidooien, bleef het de wil van de kerkenraad om aldus te besluiten. Hoewel het niet om een onbijbelse beslissing ging, leek het me erg dom en ik kon me er moeilijk bij neerleggen en vond het zelfs frustrerend. Dat is de weerstand die onderwerping aan gezag met zich meebrengt. Maar op zulke momenten heb ik op God vertrouwd, die deze en elke gezagsstructuur heeft ingesteld en die mij oproept om mij te schikken. Je schikken, zeker op zo'n moment, is een daad van geloof.

Dat geloof wordt door de HERE in zijn genade vaak beloond. Dat is de zegen die ik ervaren heb wanneer ik mezelf onderdanig opstelde en ik ben ervan overtuigd dat ik daarin niet alleen sta. Van die paar situaties waarin ik er zo van overtuigd was dat mijn mening de beste was en dat de kerkenraad fout zat, zijn in een aantal gevallen mijn ogen een paar maanden later opengegaan en moest ik ontdekken dat het precies andersom lag. De HERE wist het 't best al die tijd (uiteraard) en de raad van oudsten had gelijk. Ik zie nu in dat de zaken er beroerder voor hadden gestaan wanneer mijn mening voorrang had gekregen. En daarom dank ik God zowel voor de wijsheid die Hij verleend heeft aan de kerkenraad als voor hoe mooi het is om je daaraan te onderwerpen. Ik beweer niet dat kerkenraden (of andere gezagsinstanties) nooit fouten maken, maar alleen dat het je nederig onderwerpen aan hun beslissingen doorgaans in zegen resulteert. Dat is de bijbelse norm.

Onderdanigheid is niet gelijk aan minderwaardigheid

Het is belangrijk om duidelijk te stellen dat degene die zich onderwerpt aan een persoon met gezag, niet minder is of minderwaardig ten opzichte van die persoon met gezag. Het gaat er niet om dat de ene mens bekeken wordt als minderwaardig aan de ander. Alle mensen zijn naar Gods beeld geschapen en voor Hem van gelijke waarde. En toch deelt deze zelfde God verschillende taken toe aan verschillende mensen, zoals Hij het geschikt vindt om het gezin, de kerk en de samenleving goed te ordenen. Als lerende ouderling (predikant) neem ik mijn plaats in tijdens een kerkenraadsvergadering. Daar ben ik noch minderwaardig noch meerderwaardig ten opzichte van welke broeder daar ook. Ik heb een specifieke taak en rol, dat is alles. En toch ben ik geroepen om me te onderwerpen aan de beslissingen van de raad en om dat te erkennen als Gods goede ordening.

Door heel de Schrift heen is dit het patroon. Wanneer Salomo tot koning gekroond wordt, lezen we in 1 Kron. 29:24: 'Alle aanvoerders en helden en ook alle andere zonen van koning David betuigden hem trouw (in de Septuaginta staat er dan *hupotasso*). Zelfs Salomo's eigen verwanten, die toch duidelijk in elk opzicht zijn gelijken waren, onderwierpen zich desondanks gewillig aan het gezag van de nieuwe

koning en beloofden hem loyale gehoorzaamheid. In Luc. 2:51 lezen we dat Jezus – die de Zoon van God was en bleef – zich onderwierp (*hupotasso*) aan zijn ouders, wat betekent dat Hij, zoals de NBV vertaalt, hen gehoorzaam was. Hoewel Jezus in feite boven zijn ouders verheven was en het echt beter wist dan zij, maakte Hij toch uit gehoorzaamheid aan God zijn eigen wil ondergeschikt aan die van zijn ouders. Op een vergelijkbare manier beveelt Rom. 13 aan iedereen, mannen inclusief, om zich te onderwerpen (*hupotasso*) aan de overheden die regeren, ‘want er is geen gezag dat niet van God komt; ook het huidige gezag is door God ingesteld’. Net als vrouwen zijn mannen geroepen om onderdanig te zijn aan anderen, in uiteenlopende roepingen en rollen. Wanneer een vrouw staatshoofd is, zijn de mannen verplicht om te gehoorzamen zoals de Joden gehoorzaamd hebben aan het bevelschrift van Koningin Esther (Esther 9:29-32). Zelfs wijlen prins Philip betuigde zijn onderdanigheid aan zijn vrouw als koningin van Engeland op de dag van Elisabeths kroning. Dit is Gods goede en volmaakte wil voor ons, en de norm is dat het ons goed zal gaan wanneer wij God gehoorzamen.

‘Onderdanige onderwerping zoals de HERE die bevolen heeft, is iets goeds’

Vrouwen die onderdanig zijn aan hun mannen
Onderhand moet duidelijk zijn geworden dat in de Bijbel het werkwoord ‘je onderwerpen/onderdanig zijn’ (*hupotasso*) als betekenis heeft dat je jouw wil ondergeschikt maakt aan die van degene die gezag over je heeft. Dat hele concept van ‘wederzijdse onderdanigheid’ is een oxymoron (= een stijlfiguur waarbij twee tegengestelde begrippen aan elkaar gekoppeld worden, PLS), een onmogelijkheid. Bedenk alleen dit al: als ik onderdanig ben aan jou en jij aan mij, wiens wil zal dan de doorslag geven? Als iedereen zich altijd onderwerpt aan de wil van een ander, schakelen zij elkaar in feite uit. Uiteindelijk zal toch

de wil van één van beiden moeten veranderen om verder te kunnen.

Het is veelbetekenend dat de Schrift nergens de uitdrukking gebruikt ‘wederzijdse onderdanigheid’. Men legt Ef. 5:21 wel op die manier uit, maar het is niet wat die tekst zegt. ‘Onderdanig zijn’ (*hupotasso*) wordt daar gebruikt als laatste van de vier werkwoorden die beschrijven wat het betekent om ‘vervuld met de Geest’ te zijn (vers 18, *waar Paulus de zin begint die eindigt met vers 21, PLS*). Vervuld zijn met de Geest houdt in: ‘onder elkaar spreken’, ‘zingen en jubelen’, ‘danken’ en ten slotte ‘aan elkaar onderdanig zijn uit eerbied voor Christus’. Het zijn die woorden ‘aan elkaar’ die sommigen opvatten in de betekenis van: ‘elke individuele persoon aan elke andere individuele persoon’ en daarom ‘wederzijdse onderdanigheid’. Toch gaat deze uitleg niet alleen in tegen de betekenis van het werkwoord, maar het Griekse bijwoord dat met ‘aan elkaar’ vertaald wordt betekent ook niet altijd ‘elke individuele persoon aan elke andere individuele persoon’. Dat hangt van de context af. Neem bijvoorbeeld Openb. 6:4. Daar valt de uitdrukking: ‘zodat men elkaar zou afslachten’. Kunnen alle mensen wederzijds elkaar allemaal afslachten? Of neem Jak. 5:16: ‘Daarom: beken elkaar uw zonden en bid voor elkaar, dan zult u genezen.’ Worden wij dan geacht onze zonden aan alle andere mensen te belijden en te bidden voor werkelijk iedereen en vice versa? De gedachte van het iets doen ‘voor elkaar’ kan beperkt worden tot een bepaalde groep of bepaalde groeperingen en dat is wat Paulus doet in Ef. 5:22 - 6:9. Nadat hij de gedachte geïntroduceerd heeft van het ‘elkaar onderdanig zijn’, gaat hij vervolgens meer gedetailleerd uitwerken welke specifieke vormen van onderdanigheid hij in gedachten heeft: vrouwen aan hun mannen, kinderen aan hun ouders, slaven aan hun meesters. De onderdanigheid gaat in elk van die situaties in één richting, net zoals overal elders in de Bijbel. Die zogenaamde ‘wederzijdse onderdanigheid’ bestaat eenvoudigweg niet.

Er zou natuurlijk veel meer gezegd kunnen worden over de noodzaak dat personen met gezag dat op een godvruchtige manier hebben uit te oefenen over degenen over wie zij het te zeggen hebben. En over hoe mannen hun vrouwen met zelfpoffering hebben lief te hebben net zoals Christus zijn gemeente liefheeft. En onderdanigheid kent ook zeker grenzen. Toch blijft het punt dat ik wil maken, overeind staan: onderdanige onderwerping zoals de HERE die bevolen heeft, is iets goeds. Een getrouwde man zal gezegend worden wanneer hij zich onderwerpt aan hen die gezag over hem hebben, net als zijn vrouw gezegend zal worden wanneer zij onderdanig is aan de man die God haar als haar hoofd gegeven heeft. ■

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 x per jaar. De Stichting geeft tevens een serie cahiers uit tot versterking van het gereformeerde leven.

DAGELIJKS BESTUUR VAN DE STICHTING WOORD EN WERELD

Voorzitter
Ds. J. Wesseling (a.i.)
Secretaris
W. Hindriks
Penningmeester
G.F. Slump

REDACTIE NADER BEKEKEN

Hoofdredactie
Dr. P. Boonstra
Eindredactie
D.E. Slump-Schoonhoven
M.J.A. Zwikstra-de Weger
Redactie
Ds. S.M. Alserda
Drs. H.J. Boiten
Ds. C. van Dijk
Dr. B. van Egmond
Drs. J.W. van der Jagt
Ds. P.L. Storm

Redactiesecretariaat

Dr. J. Kooistra
Hemsterhuislaan 3, 9752 NA Haren
Tel.: 050 - 5344508
Mail: redactie@woordenwereld.nl

Medewerkers Nader Bekeken

Dr. H.H. van Alten, Pretoria ZA
Ds. J. Beekhuis, Hoogeveen
Ds. C. van den Berg, Amersfoort
Drs. L. Bezemer, Hattem
Drs. F.J. Bijzet, Emmen
J.H. Bollemaat, Dalfsen
H. Boomstra, Den Helder, tekeningen/cartoons
A.C. Breen, Dunsborough, WA
Drs. E. Brink, Waddinxveen
Drs. J.J. Burger, Veenendaal
Ds. H. Drost, Grafhorst
Ds. P. Drost, Übelbach (Oostenrijk)
Drs. L.W. de Graaff, Heerde
Drs. B.P. Hagens, Soest
Dr. A.N. Hendriks, Amersfoort
Prof. dr. P.H.R. van Houwelingen, Kampen
Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen
Ds. R.Th. Pos, Steenwijk
Ds. P. Schelling, Amersfoort
G. Slings, Lelystad
Ds. A. van der Sloot, Steenwijk
Dr. R.T. te Velde, Wezep
Dr. H. Veldman, Zuidhorn
Ds. J. Wesseling, Veenendaal
Drs. Joh. de Wolf, Amersfoort
Ds. G. Zomer Jzn., Nieuwendijk

Basisontwerp: Studio TinekeWerk
Vormgeving, prepress, fotografie:

Studio Bert Gort, Grijpskerk
Druk: VellendrukkerijBDU b.v., Barneveld

Gesproken versie: Nader Bekeken is ook op Daisy-cd en Webbox verkrijgbaar.

Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden en Slechtzienden,
tel. 0341-565 477, e-mail klantenservice@cbb.nl.

ISSN 1380 - 3034

U kunt ons steunen door uw voor de belasting aftrekbare giften te storten op rekening NL42 RABO 0324 6259 01 ten name van de Stichting Woord en Wereld te Hardinxveld-Giessendam. Zij die de stichting testamentair willen gedenken, kunnen gebruikmaken van de volgende formulering: Ik legateer (... bedrag invullen ...) vrij van kosten aan de Stichting Woord en Wereld, statutair gevestigd te Haarlemmermeer. Wij zijn een ANBI-instelling.

@NaderBekeken
www.facebook.com/naderbekeken

Adreswijzigingen en/of opzeggingen

INTERNET:
• www.woordenwereld.nl
• woordenwereld@spabonneservice.nl
• naderbekeken@spabonneservice.nl
POSTADRES:
• Woord en Wereldabonneservice,
Postbus 105,
2400 AC Alphen aan den Rijn
TELEFOON:
• 088 - 110 20 42
• 0172 - 47 60 85

Beëindiging abonnement:
tenminste 4 weken voor het einde van de abonnementsperiode.

Bezorgklachten:
www.woordenwereld.nl/klantenservice

Meer informatie en uitgebreide abonnementsvoorwaarden op
www.woordenwereld.nl

Abonnementsprijzen:
Nader Bekeken € 40,50
Nader Bekeken + 4 cahiers € 81,00
Nader Bekeken studenten € 23,75
Nader Bekeken PDF € 23,75
Nader Bekeken PDF (buitenland Europa) € 34,25
Nader Bekeken PDF (buitenland overig) € 44,50
Cahiers bij abonnement (per jaar) € 43,50
Cahiers, losse verkoop € 13,50
Bankrekeningnummer:
NL 75 INGB 0007 2255 58
Bic-code: INGBNL2A
Deze tarieven gelden bij machtiging (automatische incasso).
Voor betaling per acceptgirokaart of per eigen overschrijving geldt een opslag van € 2,-

Bankrekeningnummer voor giften:
NL42 RABO 0324 6259 01

De stichting Woord en Wereld heeft geprobeerd alle rechthebbenden te achterhalen en in te lichten. Mocht de vermelding van eigenaar of copyright onjuist of onvolledig zijn, neemt u dan contact op met de redactie.

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd worden en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

www.woordenwereld.nl

Neem nu een jaarabonnement en ontvang de special 'De bijbel of een biertje' gratis + het eerste jaar 50% korting!

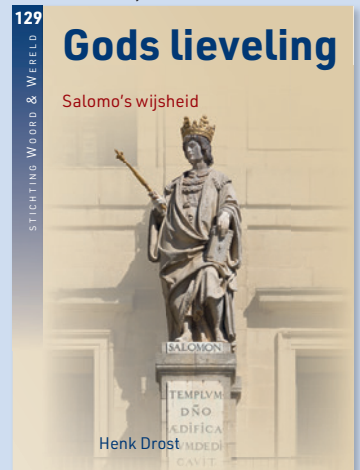
Ga voor het afsluiten van een abonnement naar www.woordenwereld.nl

Nieuw: Cahier 129

Gods lieveling

Salomo's wijsheid

Het is prachtig om te lezen hoe goed het was onder koning Salomo. Je zag de glorie van God. Maar het liep uit op een drama: Gods volk scheurde in twee naties. In dit boek wordt duidelijk hoe het kwam dat Salomo's regering op zo'n fiasco uitliep. Tot een stem uit de woestijn riep dat Gods glorie weer over zijn volk zou opgaan. Jezus verscheen. Hij is dé Zoon van David. De geschiedenis van Salomo laat je goed beseffen hoe kwetsbaar ons zondige hart is. Alleen door de Geest van God blijven we echt gericht op God. Lees de geschiedenis van Salomo en de spreken die licht werpen op Gods zaak, en bid meer om de wijsheid van de Geest.

Prijs bij abonnement op de cahiers € 10,50
Ook verkrijgbaar bij de boekhandel voor € 13,50

Bestel nú op www.woordenwereld.nl!

Het troostconcoers

Er werd een wedstrijd in troosten gehouden.
Eén bracht een zondag mee met gregoriaans.
Een worgengel, een zoon van God
en drie heel knappe jonge priesters.
Een schip naar Paramaribo.
Gezoen achter een sleutelgat.
– Men geeuwde zeer voornaam en hij verloor.

Eén bracht er mee: een kindertijd
met voetzoekers en knalbonbons,
de geur van jute en van boenwas.
Zijn lang bewaarde eerste kies
en al zijn nederlagen in de liefde.
De mooiste ziektes, roem, de fraaiste graven.
– Het kon de jury niet bekoren.

O wat het allemaal niet deed:
een doedelzak, een hangbuikzwijn,
een heroïnehoer van vijftien jaar,
het hoofd van een gestorven meisje
met nog confetti in het haar.
En het plezier van obers voor hun dienblad
om zowat vijf voor middernacht.

Een laatste bracht er tranen mee en groot applaus,
een spraakgebrek, wat kippenvel, zichzelf.
Hij won, maar niemand weet waarom,
hij won en weende. Levenslang.

LUUK GRUWEZ
UIT: *VUILE MANIEREN*, 1995

—
Een wedstrijd wie het beste kan troosten. Dat zal veel lezers van dit blad wel aanspreken.

Je ziet wat er allemaal van stal wordt gehaald. Hele truken dozen worden geopend. Het meeste deed de jury geeuwen.

De winnaar nam niets mee, behalve zichzelf. Hij kwam met tranen. Zelfs met een spraakgebrek. Hij won, maar niemand weet waarom.

Als ik mee mocht doen, zou ik alleen zondag 1 HC meenemen. Daarin staat onze enige troost in leven en in sterven.